

ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ Й ОФОРМЛЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНОГО МЕТОДИЧНОГО ДОСВІДУ

Укладач: Колінко О.А., заступник директора науково-методичного центру

Рецензент: Шуляр В.І., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри мовно-літературної освіти, заступник директора з наукової роботи Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заслужений учитель України

ВСТУП

...Сильним, досвідченим стає педагог, який уміє аналізувати свою працю...

...У своїй основі педагогічна праця стоїть близько до наукового дослідження. Ця близькість, спорідненість закладається, перш за все, в аналізі фактів і необхідності передбачати. Учитель, який уміє проникати подумки у сутність фактів, у причинно-наслідкові зв'язки між ними, запобігає багатьом труднощам і невдачам.

В.О. Сухомлинський

Педагогічна діяльність відкриває простір для творчості й новаторства, для народження перспективного досвіду й збагачення педагогічної науки завдяки його вивченню та узагальненню. Перспективний педагогічний досвід визначає зміст освіти, істотно впливає на форми і методи, організаційну структуру педагогічного процесу. Саме тому проблеми вивчення, узагальнення й поширення перспективного педагогічного досвіду стають одними з найважливіших задач для всіх педагогічних колективів. Уважне, дбайливе ставлення до накопичення, узагальнення і популяризації перспективного педагогічного досвіду сприяє становленню і розвитку професійної майстерності освітян - найважливішого чинника високої якості освіти.

Педагогічний досвід, знання, особистісні якості педагогів, що народилися на основі практики, але запліднені науковим підходом і ідеями, що почерпнуті з літератури, живого спілкування або тими, що «носяться в повітрі» служить багатющим джерелом вдосконалення освіти, вирішення її актуальних проблем.

Це одне з найдоступніших практиці основ нових ідей, підходів і технологій. Тому найчастіше педагогічний і соціально-педагогічний пошук будується на основі або під безпосереднім впливом конкретного перспективного досвіду. Оскільки ефективно запозичувати його можливо тільки творчо, то освоєння досвіду перетворюється на його переробку, модифікацію, по суті, в процес вироблення на основі відомого зразка свого, авторського варіанту. В такому разі цілком правомірно вважати його вивчення і використання самостійною методикою дослідження.

Вивчення, аналіз і узагальнення досвіду служать різним дослідницьким цілям: виявленню існуючого рівня вирішення освітніх, виховних й інших задач, вузьких місць і конфліктів, що виникають на практиці, вивченню доступності й ефективності наукових рекомендацій, виявленню елементів нового, раціонального, що народжується в щоденному творчому пошуку колективів і педагогів. Предметом вивчення може бути досвід масовий (для виявлення провідних тенденцій), досвід негативний (для виявлення характерних недоліків і помилок, на яких, як відомо, належить навчатися), але особливе значення має вивчення перспективного досвіду, в процесі якого виявляються, узагальнюються, стають надбанням науки і практики зернини нового, оригінальні ідеї і задуми, ефективні поєднання методів, нові форми організації навчання і виховання.

Чому ж так важливо виявляти, вивчати і розповсюджувати саме перспективний педагогічний досвід (далі - ППД)? По-перше, у ньому нащупуються і розкриваються больові точки практики, народжуються практичні проекти назріваючих перетворень, і в цьому значенні він є незамінним як орієнтир для масової практики. По-друге, педагогічна наука часто не встигає достатньо оперативно відгукнутися на запити практики, і живий досвід майстрів і новаторів виявляється найбільш оперативним способом вирішення гострих практичних питань. Нарешті по-третє, відомо, що самі рекомендації науки через низку обставин упроваджуються непросто. Живий досвід, приклад колег відрізняється наочністю, його легше запозичувати, поширювати, він є більш інструментальним, його результати можна реально побачити і відчутти. Тому наукові рекомендації краще йдуть в масову практику, будучи освоєні спочатку в перспективному досвіді.

Аналіз діяльності навчальних закладів міста Миколаєва свідчить, що чимало педагогічних колективів, керівників, вихователів, учителів мають вагомі набутки й цікаві ідеї, апробовані системи роботи за різними напрямками. Проте, як свідчить практика, вивчення, узагальнення й опис ППД є одним з найскладніших напрямків у діяльності методичних служб на всіх рівнях.

Таке положення, на нашу думку пояснюється в першу чергу недооцінкою важливості даного напрямку й недостатньою підготовленістю до цієї діяльності керівників навчальних закладів. Крім того, навіть у тих закладах, де даному питанню приділяється увага, відсутня належна ефективність і результативність. Серед причин можна визначити такі:

– Не освоєна комплексна, цілісна процедура вивчення ППД, що включає виявлення, опис, аналіз, узагальнення, тлумачення, корекцію і розповсюдження. Якщо досвідчені керівники в цілому уміють виявляти, описувати і поширювати досвід, то його аналіз, тлумачення й узагальнення або випадають, або виконуються дуже поверхово. Тобто вивчення досвіду застигає на стадії його опису, він не отримує належного тлумачення, не виділяються основна ідея, педагогічний задум, «ключ» вирішення проблеми. Якщо досвід не проаналізований, то його узагальнення або неможливе, або ж виконується неглибоко, не торкаючись суті. Слабо розкриваються функціональні й причинно-наслідкові зв'язки між задачами, задумом, засобами, способами діяльності педагога, вихованців і досягнутими результатами. Недостатньо вичленовуються і

показуються об'єктивні зв'язки і закономірності, що лежать в основі досягнутих успіхів, зв'язок досвіду з передовими ідеями сучасної педагогіки, психології, соціології, з одного боку, і суб'єктивні форми їх втілення, пов'язані з особистістю педагога, — з іншого. Внаслідок цього описуються і розповсюджуються окремі зовнішні атрибути, прийоми педагогічної діяльності, в кращому випадку система прийомів, але не її провідні ідеї, не педагогічна система в цілому. Не розкриваються психологічні умови і механізми народження нового. У зв'язку з цим і вся решта роботи виявляється малоефективною. Чому це відбувається? Причина одна – недостатні знання дидактики, методики, психології.

– Варто звернути увагу на домінування у шкільній практиці репродуктивного досвіду, заснованого на удосконаленні професійної майстерності вчителя. Копіювання навіть самого цінного досвіду, його просте тиражування не веде до успіху. Причин тут декілька: передовий досвід створювався в іншій ситуації, часто від його створення до визнання і розповсюдження проходить багато часу, він тісно пов'язаний з творчою особистістю його творця. Інша справа, якщо педагог сприймає досвід, що зацікавив його, не як стандарт, а як розумний варіант, що штовхає до роздумів і власного пошуку. Тоді певний досвід, встановлений в основу пошуку, стає джерелом нових ідей, уточнень, варіантів, свого роду «канвою для вишивання», а потім і стимулятором вдосконалення і створення власних варіантів. Але для здійснення такого підходу необхідно володіння педагогами навичками дослідницької діяльності, адже робота з ППД – це завжди дослідження.

– Перспективний досвід повинен вивчатися і розповсюджуватися комплексно, з урахуванням запитів конкретного адресата, реальних проблем і задач, умов навчального закладу, підготовленості кадрів.

Врахувавши запити керівників і педагогів, пропонуємо коментарі до визначення основних структурних позицій перспективного педагогічного досвіду, які побудовані за рекомендаціями відомих сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців, а також матеріали з досвіду роботи фахівців науково-методичного центру, керівників і педагогів навчальних закладів Миколаєва.

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ «ПЕРСПЕКТИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ» У СУЧАСНІЙ НАУЦІ

«Педагогічні поняття живі, поки знаходяться у центрі уваги як вузли протиріч, поки їх повертають до себе то однією, то іншою стороною, показуючи в різних образах, називаючи різними словами». У цьому образному вислові підкреслена важливість роботи з термінологією, тим більше, коли це стосується аналізу специфіки того або іншого виду професійної діяльності. На думку вчених, діяльність не може оформитися як самостійна, поки не знайде своєї мови.

Основу діяльності з вивчення, узагальнення й поширення досвіду формують такі категорії і поняття, як «педагогічний досвід», «перспективний педагогічний досвід», «узагальнення» і похідні від них поняття.

Педагогічний словник [4, 57] визначає педагогічний досвід як сукупність знань і навичок, набутих на основі й у процесі безпосередньої педагогічної

діяльності; форма засвоєння педагогом раціональних здобутків минулої педагогічної діяльності.

Г.І. Хозяїнов пише, що педагогічний досвід - це «сукупність педагогічних знань, умінь, навичок емпіричного і наукового походження, освоєних за допомогою практичної діяльності в процесі виховання, навчання і розвитку» (*Хозяїнов, 1978, с. 132*).

Я.С. Турбовській під педагогічним досвідом має на увазі «практику, що відбулася, виявилася і матеріалізувалася в різних формах і на різних рівнях...» (*Турбовской, 1983, с. 51*). М.М. Скаткін також вважає педагогічним досвідом «практику навчання, освіти й виховання, тобто організований, цілеспрямований педагогічний процес і його результат, що знаходить своє вираження в якостях особистості школяра» (*Скаткін, 1986, с. 6*). Дані визначення розкривають досвід як встановлений момент практики, де матеріалізованим наслідком педагогічного досвіду є результат.

Ю.К. Бабанський пише, що педагогічний досвід відображає «квінтесенцію практики, її особливо характерні ознаки і результати» (*Бабанський, 1982, с. 149*). Іншими словами, якщо зробити акцент на слові «квінтесенція», досвід є те найважливіше, головніше, найістотніше, що взято вчителем з практики. Учений тим самим не ототожнює педагогічний досвід з практикою і результатом, але має на увазі відбір основного і характерного.

Такої ж позиції дотримується й І.П. Жерносек, який педагогічний досвід визначає як «навчально-виховну чи педагогічно-організаційну діяльність, у процесі якої стабільні позитивні результати у вирішенні актуальних педагогічних проблем забезпечуються використанням оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання й виховання або інтеграції вже відомих форм, прийомів, засобів» (*Жерносек, 1999, с.76*).

Учені різних наукових шкіл і напрямів тривалий час намагаються дати найточніше визначення педагогічного досвіду. Проте до теперішнього моменту проблема не відноситься до числа вирішених. У свою чергу, весь комплекс проблем, що накопичилися, проектується до поняття «перспективний досвід», який є різновидом поняття педагогічний досвід. Поява визначення «перспективний» суттєво ускладнює становище, і термінологічні суперечки розгортаються з новою силою.

У міркуваннях більшості дослідників ядром перспективного педагогічного досвіду найчастіше є ефективність навчально-виховного процесу. Наприклад, Г.І. Хозяїнов вважає перспективним «досвід, який є ефективніший за якимись показниками порівняно із загальновідомим» (*Хозяїнов, 1978, с. 133*). Позиції вчених розходяться лише при визначенні основних причин, що призводять до того чи іншого дієвого результату.

В.І. Бондар і М.Ю. Красовицький вважають перспективним будь-який досвід, ефективність якого забезпечується «на основі добросовісного виконання обов'язків у межах відомих форм і методів роботи» (*Бондар, Красовицький, 1978, с. 94*).

Приблизно у тому ж руслі міркує М.М. Скаткін, для якого такі якості як ефективність, результативність, сумлінність є показниками педагогічної

майстерності. Вчений формулює поняття гранично стисло, розуміючи під перспективним досвідом «високу майстерність учителя, тобто таку практику, яка дає високий стійкий педагогічний результат» (Скаткін, 1986, с. 7).

На перший погляд, висока результативність, ефективність педагогічного досвіду є вельми переконливими і достатніми підставами для того, щоб виділяти з масової педагогічної практики перспективний досвід.

Проте слід відмітити, що так звана «ефективність» є лише наслідком, кінцевим продуктом певної діяльності, а тому не характеризує необхідні умови, сукупність чинників, які привели до даного конкретного результату. Таким чином, якщо зводити проблему перспективного досвіду лише до ефективності, то залишається прихованим сам процес педагогічної діяльності, причини високої результативності.

Даний недолік, в деякому розумінні, долає І.Ф. Кривоніс, підкреслюючи в своєму визначенні не абстрактну результативність й ефективність перспективного педагогічного досвіду, але отриману при «раціональному витрачання часу і зусиль педагогів і школярів» (Кривоніс, 1978, с. 93). Міркування справедливі в тому сенсі, що навряд можна вважати перспективним досвід, високі результати якого обумовлені великими витратами часу, фізичних і душевних сил обох сторін педагогічного процесу учителя і учня.

Л.Я. Набока визначає перспективний педагогічний досвід як систему творчої, оптимальної повторювальної професійної діяльності педагога з елементарними новизни, яка дає стабільні позитивні результати в удосконаленні навчально-виховного процесу (Набока, 2002).

Визначення поняття за якісною характеристикою дотримується й В.І. Загвязинський, який до того ж відрізняє поняття «перспективний педагогічний досвід» від близького йому - позитивного: «позитивний досвід — це досвід, що дозволяє, спираючись на традиційні підходи, отримувати результати, що відповідають сучасним вимогам. Цей досвід, як правило, випереджає той рівень, який досягнутий у масовій практиці. Перспективний досвід — це досвід, що реалізує прогресивні тенденції розвитку освіти, спирається на наукові досягнення, створює щось нове у змісті, засобах, способах педагогічного процесу і через це дозволяє досягати оптимально можливих у конкретних умовах і ситуаціях результатів» (Загвязинський, 2007, с. 142).

Крім того, вчений відмічає, що поняття «перспективний досвід» має не тільки абсолютний, але й відносний сенс. Те, що давно освоєне одним колективом, може бути перспективним, передовим для іншого. Потрібно враховувати при освоєнні актуальні (сьогоднішні) і перспективні можливості колективу і окремих його членів, забезпечуючи при необхідності поетапне і варіативне освоєння нового, диференціювати цілі звернення до досвіду: ініціація творчості в колективі, запозичення ідеї, використання технології, комплексне використання досвіду тощо.

Наведемо ще визначення поняття «ППД», які були сформульовані відомими вченими:

ППД відображає найбільш актуальні соціальні вимоги сучасного суспільства, забезпечує якісне вирішення завдань удосконалення масової

практики, несе в собі елементи новизни у змісті, формах і методах вирішення певних навчально-виховних завдань.

(Ю.К.Бабанський [1])

ППД характеризується високою результативністю, творчою новизною, тривалістю функціонування, актуальністю, перспективністю, науковою обґрунтованістю, раціональними витратами часу на досягнення високих результатів.

(М.М.Поташник [21])

...це результат творчої праці вчителя (групи працівників освіти), що має новизну.

(М.Ю.Красовицький [10])

ППД – це такий засіб цілеспрямованого підвищення ефективності та вдосконалення навчально-виховного процесу, який здатен у сучасних умовах задовольнити актуальні потреби практики навчання і виховання.

(І.П.Підласий [20])

Отже, до спільних рис, що характеризують перспективний педагогічний досвід належать: творчість, новизна, високі і стійкі результати щодо розвитку, навчання та виховання учнів.

А.О. Глінський у книзі «Методична робота в загальноосвітній установі» пише, що "...перспективний педагогічний досвід потрібно розглядати в двох значеннях: широкому і вузькому. В широкому значенні - це майстерність учителя, яка забезпечує високу якість знань учнів, рівень їх вихованості і розвитку.

У вузькому значенні – це така практика педагога, яка містить в собі елементи творчого пошуку, оригінальності, новизни (тобто новаторства)" [2]. Такий підхід близький до визначень попередніх авторів. Проте, розглядаючи питання вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду, Анатолій Олександрович зводить обидва ці поняття в єдині цілі, оскільки, на його думку, на практиці дуже часто виникають труднощі у визначенні меж між ними.

Щоб виявити істинно перспективний досвід, відрізнити його не тільки від прожектерства і спекуляцій, але і від досвіду позитивного, але традиційного, необхідно виділити критерії, відмінні риси перспективного досвіду.

У роботах педагогів і методистів виділений ряд критеріїв перспективного досвіду. Назвемо критерії, що виділені В.І. Загвязинським й Р. Атахановим і представляються нам безперечними і найважливішими [7, 145-146].

Актуальність і перспективність, відповідність вимогам життя, тенденціям суспільного розвитку і науково-технічного прогресу. Досвід допомагає вирішувати найзлогороденніші і найважчі проблеми практики, але в той самий час він повинен містити «заділ», працювати на перспективу, відкривати нові можливості вдосконалення педагогічного процесу, розвитку соціальних і педагогічних умов для навчально-виховної роботи.

Новизна у постановці цілей, відборі змісту, виборі засобів і форм організації педагогічного процесу. Ознака ця може проявитися різною мірою: від внесення нових положень у науку до більш ефективних засобів застосування на практиці вже відомих положень і модернізації окремих сторін педагогічного процесу.

Відповідність основним положенням сучасних соціальних наук. По-справжньому гуманні результати, глибокі позитивні зрушення у розвитку особистості можуть бути досягнуті тільки на основі гуманних засобів, справжньої співпраці і співтворчості, тільки на основі поєднання індивідуального підходу з участю у колективному житті, тільки на основі розвитку активної діяльності учнів і постійного привнесення в цю діяльність нового змісту і нових способів діяльності тощо. Звичайно, ці й інші основні положення прогресивної педагогіки, соціології і психології в чомусь змінюються, поглиблюються, вдосконалюються. Але це відбувається поступово. Не врахування або ігнорування цих провідних положень завжди веде до неуспіху або псевдо успіху, до уявних або нестабільних результатів.

Стійкість, стабільність позитивних результатів. Перспективний досвід повинен приносити вагомі плоди: істотні зрушення в характері навчальної діяльності, соціалізації, вихованості, загальному розвитку школярів, підвищенні престижності навчальних закладів. Під стабільністю досвіду мається на увазі підтвердження його ефективності при деякій зміні умов, досягнення позитивних результатів упродовж достатньо довгого часу, з різним складом учнів. Ще раз підкреслимо, що важливою характеристикою результатів ППД є їх новизна, тобто отримання таких результатів при використанні досвіду, яких раніше не було.

Можливість творчого застосування досвіду у схожих умовах, можливість його перенесення на інші об'єкти (педагог, школа, мікрорайон). Будь-який творчий досвід тісно пов'язаний з особистістю його творця, з індивідуальним стилем діяльності педагога, з традиціями і, так званим, творчим почерком колективу. Проте при аналізі в досвіді повинні бути виділені ідеї, засоби, технології, які можна умовно «відділяти» від їх творців, які не пов'язані тільки з їх особистими рисами і можуть бути відтворені іншими. В іншому випадку досвід буде таким, що неможна перенести. Ще К.Д.Ушинський підкреслював, що досвід неможна передати безпосередньо, що передається не сам досвід, а думка, яка виділена з досвіду, тобто його ідея, задум. Доцільно відмітити, що у сучасних умовах можуть бути виділені й запозичені також моделі, алгоритми, окремі елементи методики, оскільки їх легше чітко зафіксувати й відтворити.

Оптимальне витрачання сил, засобів і часу педагогів і вихованців для досягнення позитивних результатів. Якщо позитивні результати досягаються за рахунок збільшення навантаження, значних додаткових витрат часу, втрати здоров'я педагогів або вихованців, то такий досвід не можна віднести до перспективного.

Оптимальність досвіду в цілісному соціально-педагогічному процесі. Передбачається можливість вписати конкретний досвід в існуючу систему роботи, не жертвуючи при цьому вирішенням жодної з інших виховних і освітніх задач, а тільки забезпечуючи підвищення ефективності їх вирішення. Що коштує, наприклад, досягнення високих результатів у спорті за рахунок відставання в навчанні або призове місце у художній самодіяльності за рахунок «відлучення» підлітка від книги?

Застосування вказаних критеріїв забезпечує комплексну оцінку досвіду і дає підстави для його кваліфікації як перспективного. Якщо йдеться про пошуки

можливостей організації нових джерел досвіду як майбутніх опорних пунктів його розповсюдження й освоєння, то критерії перспективного досвіду можуть бути представлені частково і неповністю.

Узагальнення й упровадження ППД – невід'ємна частина управління методичною роботою.

Під узагальненням ППД розуміють висновки або думки загального характеру, що виникають у результаті окремих фактів і явищ. У цих висновках розкриваються зв'язки між явищами, формуються суть, ідеї тих нововведень, які пропонуються вчителям.

У книзі М.В. Кухарева «Педагог-майстер, педагог-дослідник» написано: «Спочатку треба уточнити, хто може узагальнити досвід, визначити зразкові теми узагальнення, а також основні напрями цього процесу. Єдиної точки зору з приводу того, хто може узагальнити ППД, немає. Розходження полягають у тому, що узагальнення досвіду не може бути компетенцією самого педагога-практика і що це під силу лише вченим, які пройшли спеціальну підготовку. З таким підходом ми погодитися не можемо. Хто глибше знає себе, свої сильні і слабкі сторони, а також учня? Звичайно ж, педагог» [12, 89].

У питанні узагальнення ППД автор дотримується наступної точки зору:

а) досвід може узагальнити сам педагог, фахівці методичних служб, відповідно до чітко продуманої мети дослідження;

б) досвід можуть узагальнювати вчителі-майстри під керівництвом компетентних осіб (керівників школи, методистів, учених);

в) досвід інших (педагога, керівника, методистів, школи, будь-якої іншої педагогічної системи) може узагальнювати спеціально підготовлена для цього людина і колектив (методистів методичних центрів, учених).

У брошурі «Методична і організаційна система вивчення і узагальнення педагогічного досвіду» її автор, кандидат педагогічних наук Я.С. Турбовської [26], відзначає, що нові підходи до вирішення проблеми цілеспрямованого розповсюдження досягнень науки і передового досвіду дає концепція діагностичного вивчення ППД, розроблена ученими-педагогами в лабораторії теорії і методики вивчення і узагальнення ППД НДІ. Діагностичне вивчення ППД дозволяє виявити 3 рівні узагальнення і подальшого використання ППД: 1) шкільний; 2) районний, міський; 3) обласний, республіканський.

Кожний з трьох рівнів, займаючись виявленням, вивченням, узагальненням і розповсюдженням ППД, має тільки свої, специфічні задачі й свою специфіку роботи з даного питання.

Інформація про ППД цілеспрямовано проходить весь шлях «віднизу доверху» по всіх рівнях структурних підрозділів системи освіти.

ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ППД

Послідовність роботи з досвідом складається з декількох етапів. Зокрема Л.Я.Набока [16, 10-11] у змісті цієї діяльності виділяє наступні:

1. Виявлення носія досвіду: погодження з учителем, керівництвом школи щодо вивчення досвіду; аналіз умов, необхідних для виконання цієї роботи; попереднє визначення теми досвіду; створення експертної групи, яка вивчатиме досвід.

2. Вивчення досвіду: визначення мети вивчення досвіду; спостереження та опис педагогічних явищ – елементів досвіду в логічній послідовності; з'ясування і класифікація явищ, які спостерігаються; встановлення зв'язків між педагогічним процесом і його результатами відповідно до мети вивчення досвіду; аналіз причин і умов досягнення стабільно високих результатів; виявлення філософської, методологічної основи, розкриття педагогічних закономірностей досвіду, найбільш цінних його елементів, елементів новизни; формулювання загальної проблеми досвіду, яка відбиває його суттєву педагогічну ідею; збирання, систематизація та аналіз матеріалів, що розкривають кількісні та якісні характеристики даного досвіду; контрольне діагностування результативності досвіду як його експертна оцінка.

В.І. Загвязинський, Р.Атаханов [7, 146] вважають, що доцільно виокремити чотири послідовні етапи, а саме:

1. Виявлення, первинна діагностика й оцінка досвіду (за наведеними вище критеріями).

2. Опис соціально-педагогічних явищ (або їх реконструкція по документах) у їх реальній послідовності, що спирається на накопичення фактичного матеріалу і його систематизацію.

3. Теоретико-методологічний аналіз, головним змістом якого є виділення провідних задач, ідей, задумів, технології втілення.

4. Узагальнення й рекомендації, що пов'язані з виявленням факторів, які обумовили успіх, закономірних зв'язків між нововведеннями й результатами, наукових основ досвіду, з кваліфікацією й оцінкою результатів і визначенням умов їх розповсюдження.

Треба сказати, що різні автори у своїх методичних рекомендаціях визначають різну кількість етапів. Ми зупинимось лише на основних.

1. Виявлення ППД

Виявити – означає зробити явним, знайти. Виявлення стосується двох сторін - адреси і сутності досвіду. Отже етап виявлення є ланцюгом взаємозв'язаних, послідовно здійснюваних дій: визначення адреси, а потім ефективного досвіду.

Можливі джерела інформації про авторів педагогічного досвіду:

- результати моніторингу якості освіти школярів;
- результати аналізу навчальних занять в освітній установі. В кінці року, аналізуючи довідкові матеріали за наслідками внутрішнього контролю, проведення методичних тижнів і звіти методичних об'єднань, проводячи співбесіди з вчителями і керівниками методичних об'єднань, адміністрація школи визначає педагогів, досвід яких гідний узагальнення й розповсюдження;

- заява педагога — автора досвіду про педагогічні досягнення, новації, окремі прийоми педагогічної діяльності, що дають ефективні результати навчальної діяльності школярів (ініціатива самого учителя, що пред'являє свій досвід);

- думка колег, що відвідали уроки педагога;

- думка дітей і батьків учнів;

- конкурси професійної майстерності, конференції, семінари, результати методичного тижня з того чи іншого предмету, в ході яких учитель показав свої дослідження і довів їх спроможність і результативність;
- рекомендації, отримані педагогом під час атестації від фахівців науково-методичного центру, у ході курсової підготовки в ОППО;
- інші джерела інформації.

Завершенням даного етапу розгляд питання про вивчення, узагальнення й розповсюдження виявленого досвіду на методичній або педагогічній раді (доцільніше - методичній) й ухвалення відповідного рішення

Зразок

Витяг з протоколу засідання науково-методичної ради Миколаївської гімназії №3

Слухали: заступника директора з науково-методичної роботи Коваль І.І.

Зінченко Світлана Михайлівна - кваліфікований спеціаліст, який має належний рівень креативності, творчої інтуїції, здатний до відпрацювання індивідуальної траєкторії розвитку школярів. Основою творчого пошуку вчителя є ґрунтовна фахова й методична підготовка, глибока ерудиція, різноманітний світ захоплень, власне бачення світу.

Педагог органічно поєднує знання класичної педагогіки із сучасними педагогічними технологіями, експериментальною та дослідницькою діяльністю.

У центрі уваги вчителя завжди залишаються такі питання як формування життєвих компетентностей, розвиток творчих здібностей учнів.

Основним елементом власного стилю роботи Світлани Михайлівни є системне використання методів активного навчання, зокрема ділових ігор, на уроках інформатики як засобів формування інформаційно-комунікативної компетентності та активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Завдяки цьому вчителю вдається створити простір для успішної реалізації програми розвитку кожної дитини.

Уроки Зінченко С.М. ретельно продумані й сплановані, методично грамотно побудовані, відрізняються організованістю, насиченістю, високим темпом, емоційністю. Учитель вважає, що успіх у навчанні забезпечується не тільки методичними системами, але й творчим підходом. На кожному уроці Світлана Миколаївна створює стійку мотивацію до навчання, спонукає своїх учнів до самоосвіти та творчого мислення.

Її учні мають глибокі знання з інформатики, що підтверджується результатами контрольних і практичних робіт з інформатики. Крім того, отримані уміння й навички гімназисти застосовують не тільки на уроках інформатики, а й при виконанні завдань з інших предметів. Із задоволенням активно беруть участь у інтелектуальних змаганнях і творчих конкурсах різних рівнів.

Протягом 3 останніх років 7 учнів стали переможцями II етапу, а 2 учні – переможцями III етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з інформатики, 2 учні займаються науково-дослідницькою діяльністю в обласному відділенні МАН, 8 учнів представляли свої роботи на міських та обласних конкурсах з інформаційних технологій. За останні роки спостерігається динаміка зростання якості знань та навчальних досягнень учнів гімназії з інформатики. Близько 50%

випускників щорічно вступають до ВНЗ на спеціальності, що пов'язані з інформаційними технологіями.

Вважаю, що досвід роботи Зінченко Світлани Михайлівни потрібно вивчити, узагальнити й поширювати.

Виступили: завідувача кафедрою вчителів природничо-математичних дисциплін Ковальова Т.М.

Світлана Миколаївна є керівником групи Nikolaev_IT на порталі Google, яка об'єднує вчителів інформатики м. Миколаєва. Учитель також бере активну участь у роботі Всеукраїнського форуму вчителів інформатики та є VIP-користувачем форуму.

Ухвалили: 1. Створити творчу групу вчителів для вивчення й узагальнення досвіду вчителя інформатики Зінченко С.М. з проблеми: «Розвиток ІКТ-компетентності особистості засобами ділової гри».

2. Звернутися до Миколаївського науково-методичного центру для здійснення його фахівцями консультування щодо вивчення й узагальнення даного досвіду, підвищення науково-педагогічної й методичної компетентності педагогічних працівників, які будуть вивчати досвід; допомоги в оцінці досвіду Зінченко С.М..

Після ухвалення такого рішення обов'язково повинен бути виданий наказ по школі, який дане рішення затверджує. До того ж, у наказі необхідно визначити:

– Тему досвіду (далі, у процесі вивчення, тема може бути уточнена). Вона повинна містити вказівку на причину (педагогічну проблему), що спричинила появу даного досвіду і бути прив'язана до певних етапів і умов педагогічного процесу.

– Склад групи, що буде вивчати досвід (зазвичай це 3-5 осіб). До складу групи обов'язково треба включити шкільного психолога. Керівником групи призначається заступник директора з навчально-виховної (науково-методичної) роботи. До того ж, оскільки весь процес неможливий без діяльності вчителя щодо узагальнення власного досвіду, то необхідно призначити консультанта. Вважаємо доцільним звернення керівників закладу до НМЦ з метою здійснення консультування безпосередньо фахівцями центру. Консультантами можуть стати й викладачі вищих навчальних закладів (у межах угоди про співпрацю).

– Терміни вивчення досвіду. Тривалість вивчення педагогічного досвіду знаходиться в прямій залежності від об'єму об'єкту, що вивчається. Так вивченню й узагальненню підлягають:

а) цілісна система педагогічної діяльності (вимагає найтривалішого періоду часу, можливо, 2-3 роки);

б) система роботи педагога з якої-небудь однієї проблеми (може бути вивчена протягом 1-2 років);

в) використання одного ефективного прийому (час вивчення визначить сам педагог) і так далі

2. Вивчення досвіду

Вивчення педагогічного досвіду за своїм характером є дослідницька діяльність, що включає безпосереднє спостереження живого педагогічного процесу, наукове осмислення педагогічного явища, що вивчається, аналіз і

порівняння результатів, підтвердження досвіду конкретними прикладами педагогічної діяльності вчителя. Повноцінне вивчення завжди повинне сполучати інтерпретацію матеріалізованих форм його фіксації (звіти, навчальні посібники, наочність тощо) з об'єктивним пізнанням через спілкування і взаєморозуміння з носієм досвіду. Єдність цих форм обумовлює відповідність методів вивчення різноманітності і складності змісту педагогічного досвіду. Межі окремих традиційно використовуваних методів очевидні. Бесіда, анкетування, описи, зроблені самими педагогами, дають можливість в основному вивчити суть досвіду. Цілеспрямоване, спеціально організоване спостереження дозволяє знайти характерні, повторюються способи спільної діяльності педагогів і дітей, прийоми їх взаємодії, логіку їх використання, певні стереотипи і т.д.

На нашу думку, в основу даного етапу доцільно покласти алгоритм, сформульований Л.Я. Набокою [16, 12-13], який ми доповнимо практичними рекомендаціями.

Попереднє спостереження:

- вивчення системи педагогічних або управлінських дій носія досвіду (його бажано проводити у перші місяці навчального року);
- уточнення теми досвіду, провідної педагогічної ідеї, елементів новизни, оцінки досвіду за критеріями;
- складання плану вивчення досвіду разом з автором досвіду, уточнення додаткових матеріалів, що супроводжуватимуть опис досвіду.

План включає декілька розділів. Доцільно спланувати роботу за такими напрямками:

- 1). Розподіл обов'язків між членами групи (хто, що і коли робить) із зазначенням емпіричного матеріалу, який необхідно зібрати.
- 2). Підвищення науково-педагогічної та методичної компетентності носія досвіду й педагогічних працівників, які безпосередньо вивчатимуть та узагальнюватимуть досвід, за проблемою досвіду (семінари, консультації, самоосвіта).

Тут завдання полягає у тому, щоб допомогти вчителю зрозуміти й осмислити систему методів і прийомів організації навчального процесу в досвіді його роботи; допомогти розкрити причинно-наслідкові зв'язки, що привели до високих результатів діяльності; разом з учителем знайти закономірності вдалого уроку.

Для учителя включення в процес вивчення й узагальнення як власного, так і чужого досвіду дуже складна задача, оскільки це дослідницька діяльність, і далеко не кожен педагог до неї готовий. Залучати учителя до процесу вивчення свого педагогічного досвіду слід поступово, викликаючи інтерес до цієї роботи.

Наприклад, при відвідуванні уроків учителя завуч помітив цікаві прийоми, методичні знахідки. Він пропонує вчителю розповісти про це на засіданні методичного об'єднання. Як правило, це не викликає труднощів у вчителя. Далі можна запропонувати педагогу розповісти про систему його роботи на методичній раді, потім на науково-практичній конференції, до якої вже треба підготувати не тільки доповідь, але і тези для публікації. Працюючи над доповіддю, тезами або статтею, вчитель, окрім опису, повинен розкрити систему

свої роботи, проаналізувати форми і методи роботи з учнями: за рахунок чого одержаний високий результат?

Щоб кожен педагог умів досліджувати педагогічний процес, яким він управляє, необхідно озброювати вчителів методами психолого-педагогічних досліджень, що лежать в основі наукового вивчення й узагальнення педагогічного досвіду. В першу чергу необхідно сформулювати в учителя уміння, необхідні для аналізу педагогічної діяльності:

- прогнозувати, планувати, оцінювати свою діяльність;
- спостерігати, помічати, фіксувати педагогічні факти;
- бачити у взаємозв'язку компоненти педагогічного процесу;
- спиратися на нові ідеї психолого-педагогічної науки.

Керівник, залучаючи учителя в процес вивчення і узагальнення педагогічного досвіду, надає йому не тільки теоретичну і методичну, але і психологічну підтримку, поступово приводячи його до успіху. Професійна майстерність учителя народжується у контакті з методистом будь-якого рівня: шкільного, міського, обласного.

3). **Форми вивчення, узагальнення досвіду.**

Даний етап може включати й такий вид діяльності, як складання пам'яток і рекомендацій, карток, схем тощо.

Зразок

Пам'ятка для вчителя щодо узагальнення досвіду:

1. Уважно стежте за науково-методичною літературою, складіть бібліографічний покажчик літератури з питання, що Вас цікавить.

2. Зберігайте й накопичуйте матеріали, що відображають досвід Вашої роботи: плани, конспекти, дидактичні посібники, результати діяльності учнів, їх творчі роботи, свої спостереження за розвитком школярів. Відзначаєте при цьому Ваші сумніви, невдачі.

3. Вибираючи тему для узагальнення досвіду, постарайтеся врахувати успіхи й недоліки у Вашій роботі й роботі Ваших колег. Доцільно взяти тему, яку Ви вважаєте найважливішою й потрібною, намагайтеся сформулювати її якомога точніше, конкретніше.

4. Визначте форму узагальнення. Це може бути доповідь, стаття. Але можна узагальнити досвід по-іншому. Наприклад, привести в систему Ваші методичні матеріали (плани, картки, схеми, тощо), супроводжуючи їх короткими роз'ясненнями.

5. Накидайте короткий план теми (3-4 основні питання), потім складіть тези. Пригадайте й розмістіть у плані факти, які будуть використані як підстава для Ваших висновків. Знову й знову уточнюйте план; у ньому повинна бути відображена основна ідея й логіка викладання теми.

6. При написанні доповіді спочатку накидайте чернетку. Скорочуйте введення, уникайте загальних фраз, не прагніть писати «наукоподібно». Літературу використовуйте не для повторення вже сказаного, а для поглиблення й систематизації своїх спостережень й висновків.

7. Оцінюйте практично свій досвід. Повідомляючи про успіхи, не забудьте про недоліки, труднощі, помилки. Головний критерій хорошого досвіду – результати. Розповідь про досвід непереконлива й малоцікава, якщо в ньому не показано, як зростають і розвиваються учні. Який тип мислення, пам'яті, уяви формується; як відображається процес навчання на емоційному самопочутті учня, наскільки комфортно йому було працювати на уроці, чи була сформована продуктивна мотивація навчальної діяльності, який характер спілкування в системі вчитель — учень, учень — учень, як формується особистість у цілому.

8. Матеріал прагніть викладати стисло, просто, логічно, прямо, уникаючи повторень.

9. Працюючи над темою, радьтеся з методистом, зі своїми колегами, розкажіть їм про свої труднощі, сумніви. Так можуть з'явитися цінні думки, потрібні факти.

10. Підберіть й належним чином оформіть додатки (схеми, карти, таблиці, роботи учнів, списки літератури тощо).

11. Пам'ятайте, що, узагальнюючи педагогічний досвід, Ви виконуєте важливий громадський обов'язок, сприяєте подальшому поліпшенню навчання й виховання дітей, молоді.

Зразок

Орієнтовна схема аналізу перспективного досвіду

(за Загвязинським В.І.)

1. Об'єкт, що вивчається (педагог, працівник, колектив, об'єднання)
2. Найменування досвіду (напрямок, тема роботи)
3. Мета вивчення досвіду
4. Коротка характеристика досвіду (проблема, спосіб вирішення, корисність, новизна, можливість застосування в змінених умовах, адреса для рекомендованого використання).
5. Задачі навчання і виховання, наявні труднощі, суперечності, «слабкі ланки» практики, що роблять досвід актуальним.
6. Конкретні умови, в яких формувався досвід, заходи щодо оптимізації цих умов. Опис реального протікання навчально-виховного процесу; діяльність педагогів, учнів, її зміст і форми, характер взаємовідносин учасників.
7. Результати навчання, виховання, соціальної підтримки, їх надійність і стабільність.
8. Педагогічний аналіз досвіду: його джерела (наукове знання, перспективний досвід, власні спостереження і проби); характеристики окремих сторінок, «складових» педагогічного процесу: цілей, змісту, ідей, задуму, технології, засобів посилення мотивації.
9. Тлумачення й узагальнення досвіду. Встановлення зв'язків між задумом, змістом, методами і результатами. Виявлення закономірностей і принципів, що забезпечують успіх, чинників, що впливають на результати. Виявлення новизни, оригінальності, значущості, ефективності, оптимальності, перспективності аналізованого досвіду. Роль особистості педагога, його індивідуального стилю діяльності в створеному досвіді. Виявлення об'єктивного змісту (ідей, принципів, технологій), які можна перенести в інші (але в чомусь схожі) умови. Оцінка

досвіду за рівнем його суспільної значущості (новаторство, винахідництво, майстерність).

10.Пропозиції щодо подальшого розвитку, вдосконалення, а в необхідних випадках — коректування досвіду.

11.Рекомендації щодо використання досвіду (для кого особливо цінний, необхідні умови для ефективного використання, обмеження, найбільш відповідні способи використання).

Зразок

Структура розповіді про власний досвід роботи

Доцільна наступна структура розповіді:

- висвітлення досягнутих результатів (на початку вказати і обґрунтувати конкретні потреби, що зумовили пошук);
- задум і шляхи його реалізації;
- умови, що забезпечують досягнення найвищих результатів;
- організаційно-методична система роботи (засоби, методи, прийоми, організаційні форми);
- що нового вніс досвід і що з вже відомого використовується Вами по-новому;
- яку трудність, проблему масової практики допомагає вирішити Ваш досвід;
- складність і суперечність пошуку (невдачі й труднощі, які були подолані в процесі становлення досвіду);
- межі використання досвіду й рекомендації щодо його використання (адресна спрямованість досвіду).

Зразок

Пам'ятка щодо підготовки виступу на семінарі

1.Виберіть тему для виступу на семінарі. Вона повинна бути конкретною й включати невелике коло питань з досвіду роботи.

2.Складіть план виступу й за ним напишіть тези.

3.Почніть свій виступ з короткого вступу, в якому обґрунтуйте доцільність вибраної теми, її актуальність.

4.Охарактеризуйте умови, в яких формувався досвід: місто, район, школа, класи, зв'язок з громадськими організаціями, підприємствами, тривалість роботи тощо.

5.Розкриваючи зміст досвіду роботи, покажіть, як в практичній діяльності з конкретної проблеми вирішуються задачі вдосконалення навчально-виховного процесу. Виділіть те нове, цікаве, що є в даному досвіді роботи. Покажіть, що і як може бути використано іншими педагогічними колективами з даного досвіду роботи.

Розкажіть, як вивчалася результативність роботи і як використання даного досвіду сприяє підвищенню рівня знань, умінь, навичок учнів, їх розвитку, формуванню світогляду.

6.Використовуйте літературу з проблеми не для переказу, а для поглиблення й систематизації висновків, отриманих у роботі.

7.Ілюструйте свій виступ матеріалами з досвіду роботи. Це можуть бути

альбоми, папки з підбіркою матеріалів з певної теми, фотографії, друковані видання, роботи учнів тощо.

8. На закінчення виступу вкажіть труднощі, які зустрілися в ході роботи з даної проблеми, визначите перспективи подальшої роботи.

Зверніть увагу! Встановлено, що при неквапливому темпі мови виступ на 10 хвилин повинен містити не більш 1300 слів; це приблизно 6 повних сторінок тексту, надрукованого на комп'ютері через два інтервали.

Після складання розгорнутої програми переходимо до грунтовного вивчення досвіду:

– вивчення системи творчої діяльності носія досвіду за складеною програмою та планом;

– уточнення й поглиблення висновків про сутність досвіду, корекція і самокорекція окремих ланок досвіду, надання допомоги в його моделюванні.

Методика вивчення ППД, запропонована Л.Я. Набокою [16, 11-12], є такою:

1. Спостереження навчально-виховного процесу (урок та інші форми занять) та фіксація результатів навчальної діяльності учнів (якими знаннями і вміннями оволодівають учні, який рівень їхнього розвитку, які особистісні якості розвиваються).

У методичній літературі можна зустріти такі аспекти діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу, що підлягають вивченню:

а) діяльність учителя:

- ✓ загальна мета освітнього процесу,
- ✓ конкретні педагогічні задачі;
- ✓ підходи до змісту навчання;
- ✓ управління процесом засвоєння учнями знань, умінь, навичок, формування і розвитку компетенцій;
- ✓ організація навчальних ситуацій;
- ✓ алгоритм дій у вирішенні педагогічних задач;
- ✓ володіння різними типами педагогічної мислєдїяльності (методичної, діагностичної, проектувальної, коректувальної);
- ✓ розвиток відповідних особистісних якостей учнів;
- ✓ облік зовнішніх і внутрішніх умов, у яких відбувається навчання;
- ✓ засоби, розроблені носієм досвіду;
- ✓ матеріальна оснащеність занять;
- ✓ провідні чинники, що забезпечують високі результати;
- ✓ шляхи вирішення конфліктів;

б) діяльність учнів:

- ✓ мотивація навчальної діяльності;
- ✓ самостійність думки;
- ✓ уміння й навички самостійного засвоєння й застосування знань;
- ✓ комунікабельність;
- ✓ наявність моральних якостей у навчально-пізнавальній діяльності.

2. Педагогічний аналіз змісту сутності педагогічної системи вчителя:

- ✓ бесіди з учителем щодо бачення ним сутності свого досвіду: його

педагогічних ідей, особливостей технології, виявлених ним позитивних результатів своєї діяльності;

✓ вивчення комплексу наявного у вчителя навчально-методичного забезпечення своєї педагогічної технології (конспекти уроків, дидактичний матеріал тощо);

✓ узагальнення результатів спостереження навчальної діяльності вчителя і виокремлення фактів, що засвідчують особливості педагогічної технології, створеної вчителем (як оригінальні прийоми і методи організації навчальної діяльності учнів застосовуються, які з них зовсім нові, створені власне вчителем, як їх застосування впливає на розвиток учнів тощо).

3. Вивчення результативності педагогічної системи вчителя:

✓ опитування учнів (інтерв'ю, анкети);

✓ проведення контрольних зрізів (усне або письмове тематичне опитування).

4. Застосовуються методи:

✓ загально-теоретичні: індукції та дедукції, аналізу і синтезу, моделювання, порівняння, класифікації та узагальнення, абстрагування та конкретизації тощо;

✓ методи емпіричного вивчення: вивчення літератури, документів та результатів діяльності, спостереження, опитування, оцінювання, тестування.

Досвід діяльності науково-методичного центру, навчальних закладів міста свідчить, що в процесі вивчення ППД використовуються різноманітні форми. Кожна форма роботи по вивченню й узагальненню педагогічного досвіду (більшість з них описана в книзі В.М. Лизинського «Про методичну роботу в школі» [14]) передбачає використання різноманітних методів.

Відкриті заняття з різних тем і питань навчально-виховної роботи. Це поширена форма вивчення й узагальнення досвіду, широко використовується у всіх школах. Відвідуючи відкриті заняття педагогів, їх колеги і керівники школи колективно їх обговорюють, відзначають дійсно перспективні напрямки, виявляють умови, при яких досвід одного педагога стає перспективним і може стати надбанням інших.

Педагогічні ради, збори, наради з проблем педагогіки. Перед їх проведенням проводиться велика підготовча робота: відвідуються й аналізуються навчально-виховні заняття, вивчається література, готується виставка, що відображає ППД, готуються основні доповіді і співдоповіді. На зборах, нарадах колективно обговорюються актуальні питання, звертається увага на виявлення тих чинників і умов, які забезпечили успіх в роботі окремих педагогів, груп і цілих колективів; після обговорення питання виносяться рекомендації.

Науково-методична і науково-практична конференції. Одна з найвдаліших форм вивчення й узагальнення ППД. Відповідно до теми конференції вчителі вивчають літературу й осмислюють власний досвід, а також досвід колег. Так, відповідно до загальної теми конференції доповідачі можуть розповісти про свій досвід на заняттях з різних навчальних предметів або в різних видах позакласної діяльності учнів.

Педагогічна виставка. Відображає ППД, наприклад дидактичний матеріал, який сприяє активізації навчального процесу, різні схеми і матеріали про

міжпредметні зв'язки, зразки планів, конспектів і методичних розробок з різних питань навчально-виховної роботи тощо. Педагогічна виставка організовується також, як складова частина форм вивчення й узагальнення досвіду (конференцій, нарад і т.д.).

Педагогічні читання. Припускають аналіз, осмислення й узагальнення вчителем свого досвіду. Спочатку він виступає з доповіддю на методичній секції, об'єднанні або на педраді, методичній нараді. Потім проводяться педагогічні читання, кращі доповіді висуваються на міські й обласні читання, рекомендуються для публікації в журналах, збірках.

Диспути й дискусії з актуальних проблем навчально-виховної роботи. Організуються як в усній, так і в письмовій формі. У педагогічних колективах обговорюються актуальні спірні педагогічні проблеми. Думки, що висловлюються різними вчителями, доповнюють одна одну або виявляються досконало протилежними. Кожен учасник суперечки прагне аргументувати свою позицію або спростувати думку сторони, що сперечається, фактами з власної практики, матеріалами ППД.

Педагогічні екскурсії проводяться з метою вивчення ППД. На екскурсії наглядно видно в умовах практики передові методи, прийоми й організацію навчально-виховної роботи педагога-майстра.

Семінарські заняття з проблем педагогіки. Тема семінару визначається на рік або декілька років. При вивченні загальної теми, наприклад «Активізація навчального процесу», розглядаються окремі питання, такі як компоненти навчального процесу; суб'єкт і об'єкт у навчальному процесі та їх взаємодія; активність учня як одна з умов його успішного навчання; прийоми активізації школярів на уроці. Вивчається теоретичний і методичний літературний матеріал, аналізується особистий досвід педагогів — учасників семінару, робляться узагальнення.

Практикуми з розробки методики вивчення й узагальнення ППД. Якщо в школі є група учителів, які займаються вивченням досвіду, то виправдане проведення практикуму: на його заняттях обговорюються такі питання, як складання списку літератури з певних тем, підготовка плану вивчення досвіду, методи вивчення й вибір їх з конкретних тем, способи спостереження й фіксація досвіду, кількісний аналіз і якісна інтерпретація отриманих матеріалів, узагальнення всього матеріалу.

Педагогічні консультації. Бувають усні й письмові. В роботі педагога-новатора виникають питання, утруднення й іноді сумніви. Педагогічна консультація проводиться досвідченими вчителями для початківців.

Захист авторських проектів і розробок. Якщо педагоги зацікавлені в колективному пошуку розв'язань проблем, значить в школі склалося добре педагогічне середовище. Складність у тому, що проекти і розробки повинні носити дійсно важливий для педагогічного співтовариства характер і відображати реальні проблеми й інтереси даних педагогів даної школи.

Методичний тиждень. Проводиться тоді, коли накопичилося досить значних досягнень і коли педагоги проявили бажання показати їх своїм колегам. Демонструються діяльність, процес, методи, прийоми, знахідки і результат.

Тиждень проводять адміністрація, педагоги, батьки й учні. Для цього створюються оргкомітет, творчі групи, зокрема прес-група (відображає все цікаве щодня), лабораторія форм і методів навчання, мікрогрупи учителів для підготовки інтегрованих уроків, позакласних предметних заходів, групи планування, консультування, підтримки, оцінювання й стимулювання.

Панорама педагогічних досягнень школи. У фойє школи всі педагогічні об'єднання, творчі об'єднання, клуби, секції, педагоги пред'являють свої розробки, досягнення, методики для зовнішнього і внутрішнього споживання.

Тиждень вивчення нетрадиційного досвіду, накопиченого вчителями школи. Пропонується до вивчення досвід двох-трьох учителів. Протягом тижня педагоги показують систему урочної і позакласної предметної діяльності. В кінці кожного робочого дня тижня всі учасники в картці-програмі оцінюють у балах і розгорненим текстом ті моменти, методики і підходи, які виявилися для них важливими.

Учасники з кожної події заповнюють діагностичну картку, оцінюючи за 10-бальною шкалою, що було цікаво, корисно, що можна застосувати (методика Ю.І. Турчанінової).

Комплексне вивчення колегами досягнень одного учителя. Педагог готує матеріали, плани, програми, посібники, розробки й сценарії уроків і позакласних заходів і представляє все це на семінарі-практикумі, де його колеги вивчають документи і ставлять питання. Потім педагоги записують свої пропозиції в програму вивчення досягнень: що вони хотіли б побачити і почути. Далі вчитель показує безпосередньо те, що йому вдалося напрацювати. На підсумковому занятті адміністрація школи аналізує діяльність учителя, показує його успіхи, динаміку професійних змін, потім педагоги розмовляють з учнями й, нарешті, вчитель сам відповідає на питання колег. Потім учасники вивчення досвіду пишуть висновок, і адміністрація школи за підсумками огляду ухвалює рішення про заохочення учителя.

Створення картотеки знахідок, прийомів на уроці й у позакласній роботі з предмету. Картотека створюється зусиллями бібліотеки, завуча й фахівця-комп'ютерщика. Завуч збирає інформаційні листки з описом передового педагогічного досвіду у педагогів школи. У бібліотеці створюється база сценаріїв і планів уроків, позакласних заходів. Кожен педагог за представлені матеріали отримує заохочення, атестаційний бал, грошові премії.

За наявності в школі комп'ютерів створюється база даних по документальному забезпеченню навчального процесу і по всіх розробках у рамках ППД.

Пізнавальні, професійні екскурсії. Участь у документальних практикумах у кращих школах, у роботі педагогічних форумів в інших школах, творчих зустрічах з колективами кращих шкіл, у прес-конференціях.

Міжшкільні науково-методичні обміни. Обмін фахівцями, стажування, сумісне вивчення документів двох шкіл, проведення інтерв'ю з керівниками двох шкіл, сумісне проведення уроків, позакласних заходів, семінарів.

Знайомство колег з найцікавішими матеріалами, набутими в ході підвищення кваліфікації й самоосвіти. Педагог після участі в роботі семінарів,

курсів, обміну досвідом заповнює лист корисності і пропонує тему і спосіб ознайомлення колективу з набутими ним знаннями.

Проведення професійних педагогічних і психологічних тренінгів. Педагогічний тренінг краще всього проводити у формі розв'язання конкретних педагогічних ситуацій.

Розв'язання й аналіз педагогічних ситуацій. Розв'язання педагогічних ситуацій ставить своєю задачею збагачення практичного досвіду педагога, вміння знаходити вірні рішення, сприяє розвитку педагогічного мислення.

Фестиваль педагогічної творчості. Це урочисте підведення підсумків роботи педагогічного колективу, де представляються досягнення в області як методичної роботи, так і організації навчального процесу, самодіяльності й творчості. У фестивалі беруть участь всі педагогічні організації школи, учні, батьки. Школа показує процес, зміст і форми навчання, діагностику і методичне забезпечення, організацію виховної діяльності, творчі роботи учнів, проводяться конкурси, огляди, відкриті заходи.

Школа передового педагогічного досвіду. Працює на постійній основі. У роботі школи фіксуються шість основних напрямів:

- проведення діагностичних процедур для визначення «вузьких місць» і основних проблем;
- сумісний з педагогічними організаціями школи пошук ініціаторів і виконавців для проведення експериментів, досліджень, аналізу проблеми, розробки нових методичних підходів і прийомів, вивчення досвіду, накопиченого в інших школах;
- супровід і підтримка індивідуального педагогічного пошуку;
- обговорення ходу й проміжних підсумків педагогічного досвіду;
- створення бази даних ППД;
- поширення нових корисних педагогічних розробок колег.

Школа професійної майстерності. Це школа річного циклу, в якій педагоги-майстри, названі так унаслідок визнання важливості і значущості їх педагогічного досвіду, ведуть постійно діючі практико-орієнтовані заняття з метою вивчення й використання в практиці авторських педагогічних методик.

Колективна підготовка і видання методичних, педагогічних матеріалів, альманахів, збірок.

Методичні панорами, презентації, ярмарки, фестивалі.

Самоосвіта. Це доступна, ефективна й необхідна для будь-якого педагога форма вивчення досвіду інших педагогів, якщо цей досвід вже описаний і узагальнений у вигляді доповідей, статі, брошур, монографій, методичних розробок, пам'яток, інструкцій. Узагальнювати зафіксований досвід можна при великій кількості описів з однієї теми.

Звіти вчителів і вихователів, які вимагають, перш за все, предметної демонстрації:

- продуктів праці вчителя — доповіді, реферати, розробки уроків, створення авторських програм, складання тестів-анкет, дидактичних посібників тощо;

– продуктів праці учнів — виставки кращих зошитів, творів, малюнків, виробів.

I, нарешті, етап вивчення завершується *контрольним вивченням*:

- аналіз результативності досвіду (проведення контрольних робіт, тестування, тематичного опитування учнів, використання результатів екзаменів тощо);

- класифікація досягнень педагога на типові, характерні та випадкові, систематизація емпіричних матеріалів.

Систематизація накопиченого матеріалу полягає у відборі й встановленні найхарактерніших і цікавих фактів, що розкривають систему роботи педагога й колективу (характер відносин, сумісний творчий пошук, захищеність особистості в колективі тощо), а також у встановленні тимчасових і причинно-наслідкових зв'язків між спостережуваними явищами.

3. Аналіз й узагальнення

Цей етап викликає найбільші утруднення, а нерідко він фактично взагалі не здійснюються.

Для розкриття змісту діяльності на цьому етапі використаємо викладки академіка Російської академії освіти, доктора педагогічних наук, професора В.І.Загвязинського, представлені в навчальному посібнику для вищої професійної освіти «Методологія й методи психолого-педагогічного дослідження» [7, 148-149].

Отже, даний етап починається з опису педагогічних явищ, що об'єктивно розкривають зміст досвіду, відповідно до його провідної ідеї і мети вивчення. Він включає характеристику змісту, методів, обладнання, характеру спілкування педагога й учнів, результатів навчання.

Опис соціально-педагогічних явищ починається з характеристики суб'єктів освітньої діяльності: соціальне походження, вікові особливості, індивідуальні здібності й можливості учнів, педагога, якому належить концептуальна ідея досвіду, тимчасові й просторові можливості реалізації ідеї, соціальні, педагогічні, матеріальні й інші умови навчання і виховання, характеристики соціальних партнерів.

Характеристика ціннісно-сміслових аспектів ППД, що означає позначення меж відповідальності педагога за смислову складову своїх думок і дій і її співвіднесення з тими або іншими цінностями, що розділяються окремими вчителями, групами, суспільством в цілому.

Характеристика діяльнісного аспекту ППД, що передбачає:

- опис прийомів зміни (відбору) змісту освіти (по стрижньових лініях навчального курсу, введення діяльнісного компонента змісту освіти, введення гуманітарних аспектів змісту тощо);

- опис технології застосування форм, методів і засобів навчально-виховної роботи відповідно до поставлених цілей і задач;

- опис алгоритмів навчальної діяльності школярів, поетапних дій учителя.

- опис прийомів стимулювання і контролю, взаємоконтролю, самоконтролю діяльності.

Характеристика прогностичного аспекту ППД, пов'язана з представленням результату педагогічної діяльності у вигляді рівневої структури новоутворень особистості учнів, що складається з певної системи знань і представлень, умінь і навичок, способів і методів діяльності, значень і ціннісних орієнтацій, що відносяться до тієї предметної області, яка складає змістовну основу ППД.

Опис повинен ґрунтуватися не на зовнішніх враженнях, а на накопиченні фактичного матеріалу (сукупності фактів), що, у свою чергу, пов'язано з фіксацією результатів спеціально організованих спостережень, проведенням досліджень, вивченням творів, відгуків, текстів доповідей і виступів, протоколів нарад і зборів, робіт учнів, розробок заходів, планів, програм, дидактичного інструментарію тощо.

Теоретико-методологічний аналіз полягає у виділенні й спеціальному розгляді окремих сторін, зв'язків або ланок досвіду. Це пов'язано або з розглядом самого педагогічного процесу, наприклад з виділенням його цілей, змісту, системи відносин, педагогічних засобів, форм організації, способів підвищення інтересу, мотивації діяльності, або з виділенням інтересів, педагогічної «кухні», творчої майстерні педагога.

Перш за все з'ясовується, які реальні суперечності, невідповідності, труднощі масової практики викликали необхідність досвіду, що вивчається, того педагогічного пошуку, який дав позитивні результати. Наприклад, сучасне розуміння педагогами поняття «якості освіти» не зовсім узгоджується з вимогами світу, що швидко змінюється, не дає можливості поєднувати властивості й характеристики освітнього процесу та його результату, які спроможні задовольняти потреби всіх суб'єктів навчально-виховного процесу — учнів, їхніх батьків, педагогів, роботодавців, управлінців, тобто суспільство в цілому.

Далі з'ясовується реальна життєва проблема і задачі, що з неї витікають. У нашому прикладі — проблема пошуку шляхів оновлення освіти, узгодження її якості з сучасними потребами через перенесення уваги з процесу навчання на його результат, орієнтація змісту й організації навчання на компетентнісний підхід і пошук ефективних механізмів його запровадження. З'ясовується, які конкретні задачі були поставлені педагогом (або педагогічним колективом, психологом) для вирішення проблеми, вирішення актуальних протиріч.

Особливо непросто виявити педагогічну ідею ППД, нерідко самі педагоги свою ідею вичленувати і сформулювати не можуть. Що ж таке «педагогічна ідея»? Л.Я. Набока дає таке визначення: «Ідея є смисловим центром наукового дослідження або прогресивного досвіду та проявляється в узагальнених висновках і судженнях, що поєднують у собі як об'єктивне знання про наявну педагогічну проблему, так і суб'єктивну мету, спрямовану на її розв'язання» [16, 4]. Вона виступає, а часто і зароджується у вигляді задуму, тобто певної методичної форми. Педагогічна ідея, як вже наголошувалося, — це припущення про найефективніші способи досягнення педагогічних цілей, про способи контакту, взаєморозуміння, спільної діяльності педагога і вихованців. Задум утілює ідею (поки в думках) в конкретних засобах діяльності, методах і прийомах. Звичайно, і у творців ППД ідеї не завжди оригінальні, важливо те, наскільки вони сучасні, як педагог їх використовує, як він інтерпретує і конкретизує ідею в тій

сфері, в якій він працює, і в тих обставинах, в які він поставлений. Природно, оригінальність ідей і задумів робить досвід особливо цінним.

Тільки добре проаналізований досвід може бути скільки-небудь глибоко узагальнений, оскільки узагальнення засноване на встановленні закономірних зв'язків, наскрізних ліній між задачами, задумами, ідеями педагогів, засобами, способами діяльності, різними сторонами педагогічного процесу й внутрішнім світом вихованців, їх діяльністю й отриманими результатами.

Узагальнення може бути досягнуте різними шляхами. Доцільно або описати досягнуті позитивні результати, а вже потім з'ясувати способи й умови, завдяки яким вони були досягнуті, або описати зміст, засоби, способи діяльності вчителів і вихованців, умови оточення, а потім вести мову про закономірність досягнутих результатів. Але і в тому і в іншому випадку потрібно дати соціально-педагогічне і психологічне тлумачення спостережуваних явищ і процесів, їх кваліфікацію. Потім потрібно виявити суттєві зв'язки між умовами, чинниками, що визначили успіх, характером діяльності й відносин учнів і отриманими результатами. При цьому увага зосереджується на особистості людини, що розвивається, на зрушеннях у його мотиваційній, інтелектуальній, емоційній і вольовій сферах. Повинні бути знайдені джерела досвіду (приклад колег, публікації, власні пошуки і роздуми), виявлені його наукові основи, тобто закономірності, підходи, принципи, усвідомлене або неусвідомлене використання яких привело до успіху.

Грамотний, конкретний опис ППД, його поелементний аналіз і узагальнення дозволяють виявити зв'язки об'єктивних суперечностей, ідей і задумів творців досвіду, характеру діяльності і відносин учителя й учнів, отриманих результатів, показати своєрідність і наукові основи досвіду. Виконати вказані вимоги вдається, на жаль, не завжди.

Справа, звичайно, перш за все в якості ППД, його суспільній цінності й новизні. Але хочеться звернути увагу й на іншу сторону питання — на якість його аналізу й узагальнення, на уміння побачити єдине в багатоманітному (загальні ідеї, підходи, закономірності) і різноманіття в єдиному (різні варіанти рішень, варіативність педагогічних засобів, гнучкість тактики в досягненні мети, реалізації ідеї і задуму).

Як підсумок роботи по узагальненню корисно оцінити досвід по рівню його суспільної значущості й новизни (досвід новаторський, модифікуючий), по адресній спрямованості (для кого придатний досвід, умови його використання), а також внести пропозиції по коректуванню досвіду, його вдосконаленню й розвитку.

Завершуючи міркування щодо аналізу й узагальнення ППД, вважаємо доцільним навести план узагальнення, запропонований Л.Я. Набокою [16, 17]:

1. Опис педагогічних явищ, що об'єктивно розкривають зміст досвіду, відповідно до його провідної ідеї і мети вивчення.
2. Обґрунтування гіпотези, що пояснює причини успіху, цінності досвіду.
3. Пояснення шляхів подолання в даному досвіді утруднень, протиріч масової педагогічної практики.

4. Визначення змістовно-методичних й організаційно-методичних заходів щодо поширення досвіду.

5. Організація роз'яснення суті та значення досвіду, його конструктивності й можливості застосування в масовій педагогічній практиці, переконання педагогів у ефективності і пропонованого досвіду.

6. Визначення й запровадження доцільних форм поширення досвіду (буклети, бюлетені, експрес-інформація, виставки, відеокасети, проблемні творчі групи, семінари, конференції, фестивалі, практичний показ уроків тощо).

7. Спостереження та експертиза результативності поширення досвіду.

Після аналізу й узагальнення матеріали надаються для розгляду й затвердження методичній раді навчального закладу, яка ухвалює рішення про поширення досвіду, визначаючи форми розповсюдження або звернення до методичної служби міста, області для подальшого вивчення даного (виходячи з цінності й рівня новизни)

4. Розповсюдження ППД

Розповсюдження досвіду здійснюється на основі усної і письмової пропаганди й предметного показу. Засобів для цього дуже багато: відкриті заняття, школи перспективного досвіду, творчі звіти, огляди-конкурси, педагогічні читання, статті в газетах і журналах, бюлетені тощо.

Просування перспективного досвіду в практику — активний, цілеспрямований процес, що припускає подолання труднощів, систему заходів, що забезпечують оперативну інформацію і швидкий результативний пошук необхідних об'єктів вивчення, ініціативу й зацікавленість тих, хто цього досвіду потребує.

Ініціативне, виборче використання тим і цікаве, що педагог або колектив вільний сам, виходячи з власних потреб і підготовленості, вибрати і напрям, і конкретні адреси ППД.

У всіх випадках необхідно врахувати, чи є в колективі потреба у використанні певного досвіду, чи ясні цілі й задачі роботи, а також чи досить знайомі працівникам (а в загальнішому вигляді також батькам і громадськості) теоретичні основи і передбачувані вигоди нововведення. Якщо ці позиції не забезпечені, то необхідні спеціальні заходи щодо їх досягнення. Так, основою особистісно зорієнтованої освіти є глибока, заснована на конкретному аналізі віра в можливість кожного школяра й уміння надати кожному допомогу в досягненні успіху, визнання індивідуальності, самобутності, самоцінності кожного учня, його розвитку не як “колективного суб'єкта, але, перш за все, як індивіда, який наділений своїм неповторним “суб'єктним досвідом”. Включити його в процес пізнання означає, організувати діяльність на основі особистісних потреб, інтересів, спрямувань. Для цього необхідно володіти основами індивідуального підходу, методами соціально-педагогічної й соціально-психологічної діагностики, вмінням визначати «зону найближчого розвитку» дитини (Л. С. Виготський) і працювати в ній. На основі творчих семінарів, роботи проблемних груп, у процесі колективного пошуку, обміну інформацією відбувається інтенсивне «дозрівання» колективу і його членів, виникає готовність до сприйняття ППД з даної теми.

Тепер науковці й досвідчені практики майже не використовують термін «упровадження перспективного досвіду». І це вірно. Впровадження так чи інакше припускає якийсь тиск, насильство. Потрібно працювати над використанням або освоєнням цього досвіду. Використовуючи досвід як якусь ідею й загальну основу, потрібно, спираючись на нього, побудувати свої варіанти досвіду, в чомусь схожого на іншій, але створений розумом і серцем тих людей, які цей досвід освоюють.

Освоєння досвіду у жодному випадку не зводиться до його копіювання. Практика багато разів переконує, що копіювання досвіду не приносить благих результатів, що не дивно, адже цей досвід створювався в інших умовах, іншими людьми, був заснований на роботі з іншими вихованцями. В.І. Загвязинський [6, 61] порівнює чужий досвід-зразок з канвою, по якій вишивають узор власної конфігурації і забарвлення. Це матеріал, що стимулює створення власного варіанту ППД.

Освоєння досвіду повинне відбуватися поетапно (за Загвязинським). На першому етапі проводиться вивчення обстановки, умов навколишнього середовища, характеру й результативності взаємодії інститутів виховання, потенційних можливостей всіх суб'єктів. Проводиться діагностична робота з метою виявлення потреби в оновленні або вдосконаленні педагогічного процесу. Дані діагностики доводяться до відома колективу (тобто відбувається постановка проблеми).

На другому етапі керівник вживає заходи для ознайомлення колективу, а якщо потрібно, батьків і громадськості з ППД, який був вивчений й узагальнений, з його теоретичними основами, провідними ідеями і технологіями, з'ясовується близькість ідей і технологій, закладених в досвіді, прагненням, потребам, можливостям колективу й окремих виконавців. Бажане ознайомлення з досвідом у дії, в його предметно представленому вигляді. Тобто, ППД представляється як можливий шлях вирішення проблеми, що була визначена на першому етапі.

На третьому етапі проводяться пошук і відпрацювання найприйнятніших варіантів використання, чужий досвід адаптується до конкретних умов роботи різних педагогів, «вливається» в їх систему, в тому або іншому ступені перебудовуючи її, служить джерелом творення нового досвіду. На цьому етапі необхідні діагностика, уважне спостереження за результатами, їх обговорення, а у разі потреби — коректування. Виробляються рекомендації щодо подальшої роботи.

Дуже корисно порівнювати поетапно отримані результати з результатами творців досвіду й аналізувати причини як успіхів, так і невдач.

ОФОРМЛЕННЯ УЗАГАЛЬНЕНОГО ППД

В основу рекомендацій щодо оформлення матеріалів ППД, які ми пропонуємо, покладені структури, розроблені кандидатом педагогічних наук, доцентом Набокою Л.Я. [16, 17], доктором педагогічних наук Ігнат'євою Г.О. й кандидатом педагогічних наук, доцентом Тулуповою О.В. [8].

Структура матеріалів перспективного педагогічного досвіду:

1. Титульний лист.
2. Зміст.

3. Характеристика на автора досвіду (надається адміністрацією навчального закладу).
4. Анотація на досвід (методиста, заступника директора, керівника методичного об'єднання).
5. Власний опис змісту досвіду вчителем.
6. Модель організаційно-педагогічної діяльності установи освіти (школа, методична служба) щодо поширення перспективного педагогічного досвіду.
7. Додатки до досвіду роботи.

1. Титульний аркуш

Він є першою сторінкою матеріалів досвіду, але не нумерується. Обов'язковими елементами даного аркушу є:

- а) повна назва управління освіти, методичного центру, навчального закладу;
- б) тема досвіду;
- в) відомості про автора досвіду, адреса досвіду;
- г) рік оформлення матеріалу.

На титулі може бути розміщена фотографія педагога. Естетичне оформлення даного аркушу також є необхідною вимогою.

Особливу увагу треба приділити формулюванню теми ППД. Тема узагальнення досвіду вчителя повинна задовольняти наступним вимогам:

- містити вказівку на причину (педагогічну проблему), що викликала появу даного досвіду;
- бути прив'язаною до певних етапів й умов педагогічного процесу.

Наприклад, тема ППД учителя фізичної культури Миколаївської загальноосвітньої школи №20 Петрової В.В. сформульована таким чином: *«Технологія організації малих форм фізкультурно-оздоровчої роботи з молодшими школярами»*; формулювання теми досвіду Зінченко С.М., учителя інформатики Миколаївської гімназії №3, лауреата Всеукраїнського конкурсу «Учитель року - 2009» - *«Розвиток ІКТ-компетентності особистості засобами ділової гри на уроках інформатики»*.

Формулювання теми досвіду освітніх установ повинна:

- відображати певний концептуальний контекст, який визначається сукупністю культурних, соціальних, ідеологічних, економічних й інших умов здійснення діяльності;
- виражати певну професійно-діяльнісну позицію педагогічного колективу.

Як приклади приведемо наступні формулювання тем ППД навчальних закладів міста: *«Проектування як засіб формування соціального досвіду учнів у процесі правового й морального виховання»* (Миколаївський юридичний ліцей), *«Патріотичне виховання учнівської молоді засобами музейної педагогіки»* (Миколаївська загальноосвітня школа №43), *«Розвиток художньо-творчого мислення особистості засобами взаємодії різних видів мистецтв і прикладних ремесел»* (Школа мистецтв і прикладних ремесел).

Управління освіти
Миколаївської міської ради
Науково-методичний центр
Миколаївська гімназія №2

**Концентроване навчання української мови
на основі укрупнених схем
із використанням краєзнавчого матеріалу**

педагогічний досвід
учителя української мови й літератури
Купцової В.В.

Миколаїв
2008

2. Зміст

У змісті передбачена нумерація сторінок (на відміну від плану). До змісту включають: перелік документів, що супроводжують матеріали (характеристика, анотація); послідовно перелічені назви всіх розділів, підрозділів (якщо вони мають заголовки); перелік публікацій; назви додатків і номери сторінок, які містять початок матеріалу. В змісті можуть бути перелічені номери і назви ілюстрацій і таблиць із зазначенням сторінок, на яких вони вміщені.

3. Характеристика носія досвіду

Документ, у якому в офіційній формі висловлено громадську думку про автора досвіду як члена колективу.

Реквізити характеристики:

- 1) Назва виду документа.
- 2) Заголовок (прізвище, ім'я, по батькові особи, якій видається характеристика, рік народження; посада).
- 3) Текст, який містить такі відомості:
 - трудова діяльність працівника (з якого часу в цій установі, на якій посаді);
 - ставлення до службових обов'язків та трудової дисципліни (вказуються найбільш значущі досягнення);
 - моральні якості (риси характеру, стосунки з іншими членами колективу);
 - висновки.
4. Дата складання.
5. Підпис керівника установи (інших відповідальних осіб).
6. Печатка.

Характеристика

Жеребцевої Тамари Володимирівни,
директора Миколаївської загальноосвітньої
школи I-III ступенів № 24

Жеребцова Тамара Володимирівна працює у Миколаївській загальноосвітній школі № 24 директором три роки. Має звання «Відмінник освіти України». Енергійність, високі педагогічні здібності і вдумливе вирішення навчально-виховних завдань – головні складові високої педагогічної майстерності. Це людина інтелігентна, демократична, активний громадський діяч. Її велика мрія – створення якнайкращих умов для життя і навчання, розвитку особистості, створення ситуації успіху не тільки для учнів, а й для батьків і громади.

Тамара Володимирівна здійснює управління навчальним закладом на наукових засадах, є ініціатором інновацій і нововведень.

З її ініціативи учні школи взяли участь у конкурсі „10 класних проектів”, а на виділені компанією РУСАЛ кошти реконструйовано парк Бойової слави, створили документальний фільм про ветеранів Великої Вітчизняної війни свого мікрорайону „Спогади, обпалені війною”.

Школа є єдиним осередком культури у мікрорайоні. У зв'язку з цим під керівництвом Жеребцевої Т.В. розпочато роботу над проектом «Моделі громадсько - активної школи». Він має на меті перетворення школи у центр культури, де працюють шкільна бібліотека, шкільні музеї „Бойової слави” та „Українська світлиця”. У творчих студіях, гуртках, спортивних секціях беруть участь не тільки учні, а й батьки, місцеві жителі. Батьки отримують дорогоцінну можливість спілкування зі своїми дітьми й вчителями завдяки включенню у спільну діяльність, що відповідає їх запитам й інтересам.

Одне із головних завдань директора Тамара Володимирівна вважає зростання професійної компетентності педагогів. З метою підвищення мотивації вчителів до освоєння інновацій, постійного саморозвитку та самовдосконалення педагогів, керівник школи залучає їх до участі у конкурсах фахової майстерності, де вони стають лауреатами й переможцями.

У школі під її керівництвом розроблена модель особистісно-орієнтованої методичної роботи. Змінено інформаційні форми роботи на практичні. Про це свідчать цільові орієнтири методичних заходів, що проводяться в школі: розвиток педагогічної культури, інноваційна культура учителя, сучасні технології навчання і виховання. На базі школи проводяться відкриті уроки для курсантів МОППО та слухачів твочої групи при НМЦ „Критичне мислення”.

Результатом такої цілеспрямованої діяльності керівника школи є використання інновацій не тільки в управлінську, а й навчальну діяльність, а саме: моделювання, проектування, інформаційно-комп'ютерні технології, технологія критичного мислення, соціального проектування та інші.

З метою підвищення результативності й ефективності профорієнтаційної роботи та професійного навчання налагоджено співпрацю з вищими навчальними закладами міста. У рамках підписаних угод науковці та викладачі вищої школи

залучаються до проведення курсів, написання учнями дослідницьких робіт. Завдяки налагодженій співпраці в школі створено й активно працює шкільне наукове товариство. Результатом такої роботи є членство учнів у територіального відділення МАН, активна участь і перемоги вихованців закладу у різних інтелектуальних змаганнях і творчих конкурсах, підвищення мотивації учнів до навчання, про що свідчать дослідження психолога й результати навчальної діяльності учнів.

Щорічно 64% випускників успішно продовжують навчання у навчальних не тільки нашого міста, а й всієї України. Інші знаходять себе, працевлаштовуючись на підприємствах міста.

Директор школи користується заслуженою повагою серед освітян міста, батьків, учнів, громадськості в мікрорайоні. На їх думку, Тамара Володимирівна є педагогом з великої літери. Вогник світла, завзяття, енергії віддає сповна дітям, колегам. Вона не тільки вчить інших, а й сама навчається у колег. Добре знає кожного, його можливості, щоб одним запропонувати поділитися досвідом, іншим – повірити у свої сили, розправити крила для польоту. Вона добрий друг і щирий порадник, мудрий наставник, вимогливий керівник.

20.04.2009

Начальник управління освіти:
Голова ради школи:

Г.І.Деркач
В.А.Корнієнко

Характеристика

Жильцової Валентини Павлівни,
1939 року народження,

заступника директора з науково-методичної роботи

Миколаївського морського ліцею імені професора М.Александрова

Жильцова Валентина Павлівна працює в ліцеї 12 років, з дня заснування. Має ґрунтовну професійну підготовку з усіх питань навчально-виховного процесу. Характерними рисами її діяльності є особистісний підхід до всіх учасників навчально-виховного процесу: вчителів, учнів, батьків.

Завдяки її старанням в ліцеї створена система методичної роботи, яка сприяє професійному становленню вчителів. За останні 3 роки за результатами атестації 3 вчителів присвоєно звання вчитель-методист, 6 вчителів - звання старший вчитель, двом вчителям встановлена вища категорія, три вчителів нагороджені Почесною грамотою міністерства освіти і науки України.

Валентина Павлівна - ініціатор та генератор інновацій. Завдяки її старанням в ліцеї створена особлива атмосфера пошуку та творчості. Вона - наставник молодих вчителів. За період своєї роботи допомогла в професійному самовираженні вчительським талантам: в 2006 - 2007 роках два вчителів ліцею стали переможцями обласного конкурсу «Вчитель року», один учитель - конкурсу «Нове ім'я». В 2008-2009 роках двоє вчителів стали Дипломантами Всеукраїнського конкурсу-захисту педагогічних освітніх технологій, один

вчитель - лауреатом обласного конкурсу на кращу розробку уроку з використанням програмного педагогічного засобу в номінації «Ефективне використання інформаційно-комунікативних технологій у навчальному процесі».

Працюючи над втіленням концепції школи успіху, вона запровадила в навчально-виховний процес моніторингову систему, на підставі якої проводяться дослідження з траєкторії зростання педагогічної майстерності вчителів, наслідків навчально-виховних досягнень учнів, якості управлінської діяльності.

Принципова, цілеспрямована, вимоглива та відкрита до співпраці Валентина Павлівна вона є взірцем для всіх членів колективу.

03.05.2009

Директор Морського ліцею
Голова ради Морського ліцею

Реутенко О.О.
Трушляков Є.І.

Характеристика

Царлової Ірини Володимирівни,
1967 року народження,
вчителя російської мови і зарубіжної літератури
Миколаївської гімназії №2

Царлова І.В. працює в Миколаївській гімназії №2 з 2003 року. Стаж педагогічної роботи - 19 років. Має вищу кваліфікаційну категорію, звання «Вчитель-методист» та «Відмінник освіти України».

Навчальну діяльність будує на основі використання технології розвитку критичного мислення, досконало володіє ефективними формами і методами організації навчально-виховного процесу. Учні Царлової І.В. - переможці міських та обласних олімпіад, конкурсів творчих робіт. (II етап -Рижкова А. - 3 м., Крилова К. - 2 м., III етап - Крилова К. - 2 м. (2006-2007 н.р.). Крилова Х. - лауреат міжнародного конкурсу «Світозар» (2007н.р.)

У педагогічній діяльності Царлова І.В. надає перевагу інтерактивним методам навчання, інформаційно-комунікаційним технологіям, практикує елементи проектного навчання. Педагог прагне, щоб кожен урок проходив у науковому пошуку, діалозі й співробітництві. Освоєння новітніх технологій дозволяє учням глибше осмислити нові знання, сприяє розвитку дивергентності мислення, розвиває уміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію.

Тема досвід Ірини Володимирівни «Використання технології розвитку критичного мислення в процесі формування інтелектуального та духовного потенціалу учнів у 5-6 класах 12-річної школи» є актуальною. Іриною Володимирівною розроблено відеосупровід уроків із зарубіжної літератури, пакет дидактичних матеріалів, робочий зошит із зарубіжної літератури для 5 класу.

Ірина Володимирівна - творча людина, яка постійно прагне самовдосконалення. Вона член міської методичної ради вчителів зарубіжної літератури. Маючи досвід роботи, надає консультації, методичну допомогу вчителям. Бере активну участь у педагогічних радах, психолого-педагогічних

семінарах, фестивалях творчої майстерності (семінар «Оптимізація навчально-виховного процесу на уроках гуманітарного циклу» (2006 н.р), ділова гра «Роль літератури в формуванні моральних компетенцій особистості» (2007 р.))

Ірина Володимирівна - завідувач кафедри класних керівників у Миколаївській гімназії №2. Здійснює експериментальну роботу на засадах психолого-педагогічного проектування особистісного розвитку.

Учитель уміє створити середовище продуктивного пізнання, комфортну атмосферу для творчого розвитку дитини. Уже 5 років вона очолює шкільний театральний гурток. Підготовлено 4 вистави. У 2006 н.р. гурток посів 1 місце в обласному огляді-конкурсі.

Сповнювати серце і розум учня красою, добром і любов'ю - у цьому бачить своє призначення і вчительський обов'язок майстер своєї справи Ірина Володимирівна Царлова.

12.05.2009

Директор гімназії

В.О. Федоренко

4. Анотація на досвід

Вона складається керівником навчального закладу або методистом (тобто тим, хто вивчав й узагальнював ППД). Орієнтовна структура анотації на узагальнений матеріал є такою:

- 1) Тема досвіду.
- 2) Автор досвіду: короткі дані про носія досвіду
- 3) Адреса досвіду: назва навчального закладу
- 4) Об'єкт досвіду
- 5) Роки вивчення та рік оформлення досвіду
- 6) Актуалізація досвіду. Аргументація необхідності його вивчення і поширення у відповідності до загальноосвітніх та регіональних завдань, соціальної значущості, спрямованості на подолання суперечностей та недоліків масової педагогічної практики.

Необхідно виділити цілі й задачі, на вирішення яких націлений досвід, і проаналізувати їх відповідність реальним потребам практики, зокрема педагогічним утрудненням учителів, керівників шкіл. Тут же треба обґрунтувати висновок про необхідність пошуку засобів суттєвого поліпшення навчально-виховної роботи.

- 7) Провідна педагогічна ідея досвіду.

Найскладніше виділити ідею. Про це вже говорилося, наводились визначення поняття «педагогічна ідея».

Треба відмітити, що при формулюванні ідею ППД дуже часто плутають з метою. Нагадаємо, що ідея - основна думка, що визначає зміст досвіду; думка, часто несподівана; поняття, яке узагальнює деякий досвід.

Специфіка педагогічної ідеї полягає у тому, що в її змісті є більш менш конкретні уявлення про призначення, сутність, способи втілення ідеї в майбутню освітню реальність. Тобто формулювання ідеї відповідає на питання:

1. *Що саме хочемо змінити (тобто на вирішення якої проблеми спрямовані зміни)?*

2. *Яким чином змінити?*

3. *Навіщо?*

Наведемо приклади: «Включення учнів у власний дослідницький пошук на уроках, а також у позаурочній і позакласній роботі, через розробку системи вправ і завдань для формування дослідницьких умінь молодших школярів»;

«Організація профілактики захворювань молодших школярів, формування в них потреби у фізичній активності, здоровому способі життя шляхом організації фізкультурно-оздоровчої роботи з використанням нетрадиційних оздоровчих засобів при проведенні гімнастики до навчальних занять і фізкультхвилинок на уроках»;

«Розкриття потенціалу кожного учня за рахунок активізації роботи психофізіологічних механізмів, що забезпечують сприйняття, аналіз і систематизацію інформації, а також створення сприятливих психологічних умов для повноцінної самореалізації особистості»

8) Визначення виду досвіду за характером новизни – новаторський чи раціоналізаторський.

Дана позиція напряду пов'язана з ідеєю досвіду й може виражатися в постановці цілей, відборі змісту, виборі засобів і форм організації педагогічного процесу. Особливість новизни ППД (у порівнянні з педагогічним дослідженням) передає наступна цитата з книги Левшина Л.О. «Логіка педагогічного процесу»: «Суть справи не в самій по собі новинці (новий педагогічний засіб або прийом), а в тому, якою мірою вона може дати поштовх розвитку педагогічної науки, практики, сприяти вдосконаленню цілісної навчально-виховної системи. По-справжньому перспективним може бути досвід майстра-педагога, навіть якщо він не несе в собі ніяких зовнішніх новинок і вкладається в рамки «традиційної» методики. У чому ж тоді його новизна? Саме в тій педагогічній доцільній зв'язності, гнучкості, послідовності, якою він пронизаний і яка підніме ту ж методику до рівня справжньої науки, а її практичне застосування до рівня великого мистецтва» [13, 23-24]. Новизна може виявитися різною мірою: від внесення нових положень у науку до ефективних способів застосування на практиці вже відомих положень і модернізації окремих сторін педагогічного процесу. Залежно від глибини (масштабності) змін, що представляються, можна виділити наступні рівні новизни ППД:

- *Глобальний* - внесення нових положень у науку, кардинальне перетворення освітнього процесу від постановки нових цілей до нових підходів до освітньої діагностики.

- *Локальний* - оновлення одного з елементів педагогічної системи в рамках поточної модернізації.

- *Умовний* - незвичайне поєднання раніше відомих елементів.

- *Частковий* рівень новизни - використання в конкретних умовах того нового, що вже застосовувалася на інших об'єктах.

Може бути запропонована й інша класифікація рівнів новизни, яка більше відповідає ППД, що має характер педагогічного дослідження:

- *Рівень перетворення* що характеризується принципово новими ідеями, підходами в області навчання й виховання, ґрунтовним чином відмінними від відомих уявлень у даній області.

- *Рівень доповнення* – відкриття нових граней вже відомих теоретичних і практичних положень в області навчання й виховання.

- *Рівень конкретизації* – уточнення, конкретизація окремих теоретичних і практичних положень, що стосуються навчання, виховання, методики викладання тощо.

9) *Сутність досвіду.* Даний розділ анотації має відповісти на питання: яким чином (за допомогою яких форм, методів прийомів, способів діяльності) автор досягає реалізації провідної ідеї досвіду. Розкриваються особливості педагогічної системи носія досвіду, педагогічні закономірності, на які спирається досліджуваний досвід подаються конкретні зразки педагогічних напрацювань.

Необхідно розкрити систему засобів, використаних у досвіді, їх педагогічне значення для вирішення визначених задач. Саме поняття засобу треба тлумачити широко — як те, що стоїть між людиною і предметом його праці. В зв'язку з цим оцінці підлягають: форми навчальних і позакласних занять; що використовуються; види діяльності (навчальна, трудова, художньо-естетична, фізкультурно-спортивна, військово-прикладна, спілкування тощо), що переважають; форми і прийоми організації діяльності, відпрацьовані в досвіді, прийоми стимулювання, контролю, взаємоконтролю й самоконтролю діяльності. В першу чергу треба описувати основні засоби реалізації актуальних задач, що становлять суть досвіду, його загальне, одиничне, особливе.

Загальне в досвіді має відношення до вчителів, вихователів, керівників шкіл. Його можна умовно віднести до загальнопедагогічної й загальнодидактичної ідеї, яка в ньому закладена.

Особливе — це те, що відноситься до окремого підходу, напряму, прийому, окремого предмету, етапу навчально-виховного процесу.

Одиничне виявляється в індивідуальних рисах учителя, в його яскраво виражених здібностях, у проявах таланту, неповторних у масовій практиці. Треба дати коротку характеристику й обґрунтування вживаним засобам з позицій досягнень педагогічної науки, психології, соціології, розкрити можливості цих засобів, що реалізуються в досвіді для формування особистості учнів, колективу школярів. Найважливішим параметром є оцінка оптимальності вживаних засобів. Для цього використовується не тільки часовий критерій, але й показники впливу на здоров'я дітей і педагогів, можливості сполучення педагогічної діяльності з роботою інших педагогів.

При описі педагогічної технології доцільно відобразити послідовність:

а) дій при здійсненні навчально-виховного процесу, виділяють етапи: підготовчий (усвідомлення мети, вивчення стану, постановки організації спільної з учнями діяльності), підведення підсумків, аналізу, внесення коректив у подальшу діяльність;

б) застосування основних прийомів, форм у контексті загальної логіки педагогічних дій, їх місце в цілісній системі засобів, використаної в досвіді.

Розкриваючи особливості технології роботи, треба педагогічні дії учителя співвідносити з конкретними умовами, в яких ці дії мають місце. Тому не обійтися без прикладів, без приведення конкретних педагогічних фактів.

10) *Результативність досвіду.* Подається на основі показників:

особистісного розвитку учнів: сформованості в них громадянських, полікультурних, мовних та інших компетенцій; навчальних досягнень та наявності навичок пошукової діяльності.

Нагадаємо, що стійкість, стабільність позитивних результатів є важливим критерієм ППД. Результативність досвіду означає його дієвість, можливість добиватися при його використанні корисного ефекту, високого результату в навчанні й вихованні. Визначається двома основними показниками:

- Надійністю - стійкістю, стабільністю позитивних результатів, отримуваних у практиці.

- Перспективністю - тривалістю збереження актуальності результатів, отриманих за рахунок освоєння досвіду, їх здатністю залишатися новими, не застарівати.

Визначення результативності здійснюється за чітко визначеними критеріями й показниками реалізації задуму й мети ППД.

Результат інноваційних змін може мати продуктний і суб'єктний характер. Продуктний результат пов'язаний з якістю виробленого продукту (результату вирішення педагогічної проблеми). Матеріальними продуктами ППД можуть бути навчальні програми, дидактичні матеріали, відеоматеріали, навчально-методичні посібники, майстер-класи, семінари тощо. Суб'єктний результат виявляється на рівні зміни людських властивостей, якостей, проявів, відносин. До таких змін відносяться розвиток типів мислення, уяви, надбання нових знань, умінь і навичок, формування різних особистих якостей, освоєння різних способів діяльності тощо.

По відношенню до визначення результативності ППД учителя можна розділити суб'єктні результати на зовнішні, тобто ті які діагностуються за допомогою атестаційних процедур: динаміка навченості, відповідність рівня навченості природним задаткам, здібностям (рівню навчаємості); якість знань, умінь їх застосовувати у різних ситуаціях; участь у предметних олімпіадах і конкурсах, вступ до вищих навчальних закладів тощо, й внутрішні, що діагностуються за допомогою психолого-педагогічних методів: пізнавальний інтерес, навчальна мотивація, сформованість пізнавальної діяльності, розумові навички, якості рефлексії тощо.

11) Висновки й рекомендації (можуть бути розміщені на окремому листі).

Треба пам'ятати, що висновки – це «не інвентаризація того, що зроблено, це розкриття значення й сенсу, застосовності результатів» [6, 99]

Узагальнення досвіду – завжди вихід на конкретного споживача. Адресна спрямованість досвіду припускає відповіді на питання: кому, коли, де, як його використовувати. Необхідно визначити круг його споживачів, які можуть використовувати його як цілком, так і помодульно.

Тому наприкінці анотації доцільно зробити висновок про масштаб розповсюдження ППД, що визначається рівнем практичної значущості досвіду. За ступенем впливу педагогічного досвіду на освітню систему в цілому виділяють:

- галузевий (загальнопедагогічний) рівень означає, що вплив даного досвіду розповсюджується на багато предметів, на освітній процес у цілому.

- загальнометодичний рівень припускає, що результати досвіду важливі для вирішення загальних питань методики викладання, навчання й виховання.

- предметний рівень характеризує досвід, який важливий для вирішення окремих питань практики навчання й виховання.

Доцільно визначити конкретні умови, в яких формувався ППД і які повинні бути створені в рамках діяльності щодо розповсюдження досвіду в масовій практиці.

У процесі визначення умов, що забезпечують найбільшу ефективність використання ППД необхідно отримати відповіді на всі питання, що були зазначені вище. Повторимо їх ще раз:

1). Які цілі педагога? На розвиток, яких особистісних якостей, здібностей учнів зорієнтована педагогічна діяльність?

2). Які типи діяльності освоюються учнями (дослідницька, проектна, творча, евристична тощо)?

3). Формування яких компетенцій, загальнонавчальних і предметних умінь забезпечує пропонуванa в досвіді технологія?

4). Які особливості організації освітнього процесу?

5). Які особливості педагогічної діяльності (методи, прийоми, техніка, їх взаємообумовленість і доцільність)?

6). Які особливості діяльності учнів (як забезпечується мотивація, як відбувається процес навчання, який об'єм самостійної роботи, як організовується рефлексія тощо)?

7). Які критерії й способи оцінювання проміжних і кінцевих результатів?

8). Якими дидактичними матеріалами, навчально-методичною літературою забезпечений процес?

9). Який адресат даного досвіду (професійної культури учителя, його бачення актуальних проблем освіти, особливості характеру, темпераменту тощо)?

До умов використання ППД навчального закладу слід віднести: орієнтовну тривалість впровадження, об'єми потрібних трудовитрат, потреба в спеціальній підготовці педагогів і можливості її отримання; потреби в матеріально-технічному забезпеченні. В цілому умови, що забезпечують ефективність змін освітніх систем навчальних закладів шляхом використання ППД конкретної освітньої установи можна розділити на:

- загальносистемні умови - задають норму функціонування освітньої системи школи в цілому, тобто дозволяють дооформити й нормувати взаємодію освітньої установи з органами управління і соціальними партнерами різного рівня (забезпечити її нормальне функціонування);

- внутрісистемні умови - визначають рівень і якість функціонування системи, дозволяють необмежено вдосконалювати функціонування школи;

- поза (між -) -системні умови - визначають ресурси розвитку системи, відповідають за перетворення самого типу функціонування школи й здійснення кроку її подальшого розвитку.

У рекомендаціях визначають подальші шляхи роботи для більш глибокого вивчення проблеми, приділяючи основну увагу пропозиціям щодо ефективного

використання результатів дослідження. Рекомендації повинні носити конкретний характер і бути цілком підтверджені даною роботою.

Зразок

Анотація

Тема досвіду: Концентроване навчання української мови на основі укрупнених схем із використанням краєзнавчого матеріалу

Автор досвіду: Купцова Валентина Володимирівна

Адреса досвіду: Миколаївська гімназія № 2, кафедра української мови і літератури

Об'єкт досвіду: процес навчання української мови в умовах 12-річної школи

Роки вивчення: 2007-2008

Актуальність досвіду:

Сучасне українське суспільство гостро потребує реального впровадження української мови як державної у широкий громадський загал, адже державний статус мови передбачає її пріоритетне використання в усіх сферах суспільного життя. Водночас українська мова є запорукою збереження й формування національних цінностей. У зв'язку з цим надзвичайно зростає роль навчальних закладів, зокрема загальноосвітньої середньої школи в підвищення якості навчання української мови. Проте для вивчення української мови в кожному класі відведено лише 2-3 уроки на тиждень, – виникає невідповідність між обсягом інформації і кількістю відведеного навчального часу, що вимагає від учителя постійного пошуку шляхів інтенсифікації навчання. Запропонована Купцовою В.В. модель дозволяє уникнути протиріччя між необхідністю постійно збільшувати обсяг освітньої інформації й навчальними можливостями учнів; роздрібнення навчального матеріалу; з'єднанні елементів навчання в одне, забезпеченні глибокого й міцного засвоєння знань учнями, поєднанні навчання й виховання.

Мета: розвиток особистісного потенціалу учня, його самоактуалізація шляхом створення орієнтованого освітнього мовного середовища з використанням краєзнавчого матеріалу.

Ідея досвіду: гарантування кожному учневі знання української мови відповідно до Державного стандарту завдяки створенню ефективної моделі навчання української мови на основі поєднання принципу сконцентрованості відбору навчального матеріалу з вивченням його укрупненими одиницями.

Новизна досвіду: досвід раціоналізаторський, рівень новизни – умовний.

Сутність досвіду:

Запропонована методика, спираючись на технології концентрованого навчання й укрупнення дидактичних одиниць, поєднує принцип сконцентрованості відбору навчального матеріалу з мови з вивченням його укрупненими одиницями. Стратегія такого навчання – розвиток особистісного потенціалу учня, його самоактуалізація.

Перший напрям концентрації – структуризація навчального матеріалу з української мови для виділення найбільш суттєвого, необхідного для формування

системи знань. Структурується мовний матеріал за розділами мовознавства – фонетика, орфоепія, граматики (синтаксис), лексикологія, стилістика, морфеміка, словотвір. До кожного розділу складається опорний конспект і на їх основі створюється „Посібник учня з української мови”. Він включає: складені опорні конспекти, орфографічні пам’ятки, теоретико-правописну пам’ятку. У кожній частині посібника введені словнички труднощів, ерудитів, словнички-мінімуми, словнички-ілюстрації, рубрики „Увага!”, „Запам’ятайте”, „Винятки”, теоретичні й ілюстративні схеми мовних розборів, граматичні й стилістичні пам’ятки „Говори правильно”.

Другий напрям концентрації – вибір оптимальних форм і прийомів навчання на кожному етапі уроку на основі використання укрупнених одиниць для формування орфографічної і пунктуаційної грамотності, мовленнєвої культури учня.

На етапі мотивації: методика незакінчених речень, робота з асоціаціями, створення асоціативних рядів, озвучування очікуваних результатів, види мовних розминок, серед яких проводимо лексичні, орфоепічні, орфографічні, граматичні, стилістичні тощо.

На етапі опрацювання навчального матеріалу: робота із символами, ключами, формулювання запитань, самостійне складання опорного конспекту, корегування опорного конспекту, конкурси, турніри мовознавців, пошук інформації, „знайди порушення логіки”, „навчаючи – учись”, робота з позначками, таблиці, лінгвістичний диктант, використання планів-алгоритмів, робота з таблицями, символами, смисловими ключами, конспектами, наочне представлення, коментоване керування, кероване дослідження.

На етапі рефлексії: створення асоціативних рядів, різні види диктантів, взаємоперевірка, заповнення аркуша самоконтролю, творчий конспект, творчий диктант, використання коду-абрєвіатури, самооцінювання, мовознавчі турніри, метод ланцюжка, „знайди помилку”, робота з пам’ятками, ускладнене списування, „назви орфограму”, завдання на мовне вправління.

Застосовані форми й прийоми вивчення правописного й граматичного матеріалу значно вивільняють час для формування мовленнєвих умінь учнів і впровадженню комунікативно-діяльнісного підходу до навчання.

Так як однією з основних функцій мови є виховна, адже саме знання державної мови забезпечує сприймання своєрідного національного коду, формує справжнього патріота й громадянина України, зазначені два напрями концентрації поєднуються з третім: використання краєзнавчого матеріалу як важливої частини змістового забезпечення вивчення української мови. Реалізується ця лінія через підбір дібраних вправ і текстів краєзнавчої тематики, яка охоплює такі тематичні напрями: історія рідного краю; ознайомлення з етнографією Миколаївщини; екологічна ситуація; найвидатніші досягнення культури, освіти, науки, спорту.

Результативність досвіду:

1. Рівень навчальних досягнень кожного учня (рівень навченості) протягом останніх трьох років максимально відповідає природнім задаткам, здібностям (рівень навчаємості) (додаток 2). Рівень мотивації учнів до вивчення української мови за той самий період часу – високий і достатній (додаток 3).

2. За результатами зовнішнього незалежного оцінювання випускники 11-их класів Миколаївської гімназії №2 2007 року (98 учнів) показали найвищий результат у Миколаївській області – 9,2 бали за 12-бальною шкалою оцінювання навчальних досягнень учнів; 94% учнів продемонстрували високий і достатній рівень навченості.

3. Учні, які навчалися за даною моделлю, виборюють призові місця на всіх етапах Всеукраїнської олімпіади з української мови та літератури, Міжнародного конкурсу знавців української мови імені П.Яцика, на II і III етапах конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт МАН, є переможцями міського та обласного конкурсів „Вірю в майбутнє твоє, Україно!”, „Ідея соборності України” та інших творчих конкурсах. Серед них стипендіати Кабінету Міністрів, Шевченківські стипендіати. За 8 років учителем Купцовою В.В. підготовлені учні, які посіли 140 місць призерів і переможців предметних олімпіад та конкурсів наукових робіт та творчих конкурсів з української мови й літератури на міському, обласному та всеукраїнському рівнях

4. Під керівництвом Купцової В.В. членами краєзнавчого гуртка здійснено дослідницькі проекти „Пам’ятники міста Миколаєва” (переможець обласного конкурсу) та „Скульптурне обличчя Миколаєва руками майстрів Макушиних” за участю у Всеукраїнській туристсько-краєзнавчій експедиції „Краса і біль України”, які можуть бути використані в урочній і позакласній діяльності в школах Миколаївщини.

5. Створено навчально-методичний комплект на основі використання краєзнавчого матеріалу, до якого ввійшли:

- Посібник гімназиста з української мови.
- Дидактичний матеріал для уроків української мови на краєзнавчій основі для 5-9 класів.
- Збірник диктантів на краєзнавчій основі „Степовий наш корабель” для 5-11 класів.
- Авторська програма „Література рідного краю”.
- Програма інтелектуально-патріотичного розвитку учнів на основі краєзнавства.

6. Купцова В.В. є переможцем обласного конкурсу «Педагогічний досвід освітян регіону».

Висновки:

Даний ППД має загальнометодичний рівень практичної значущості. Його результати, стійкі й стабільні протягом декількох років, мають практичну значущість при організації навчально-виховного процесу, для методики викладання.

Представлений оригінальний підхід базується на принципах технологій концентрованого навчання й навчання на основі укрупнених схем і, поєднуючи елементи дидакто-, соціоцентричної і діяльнісно-орієнтованої технологій є відмінним від традиційної методики викладання української мови і літератури в 5-11(12) класах. Використання даної моделі дозволяє гарантувати кожному учневі знання української мови відповідно до Державного стандарту; підвищити

мотивацію дітей до засвоєння культурних, теоретичних знань, практичних умінь; досягти позитивних змін у рівні навченості, розвитку творчих навичок, увазі до духовної сфери життя людини, прагненні до освіти, пошукової, творчої, дослідницької діяльності.

Матеріали ППД можуть бути використані при викладанні як у масовій школі, так і в гімназичних, профільних класах.

Умовами використання ППД є: технології інтенсифікації навчання, концентрованого навчання, навчання у співпраці; діяльнісний підхід до організації навчального процесу (уміння учня самостійно здобувати й застосовувати знання); використання представленого навчально-методичного комплексу, наявність у кабінеті комп'ютера, проектора. Крім того для успішного використання необхідні високий рівень професійної культури, досконале володіння вчителем методикою з предмету, загальна ерудиція, знання історії рідного краю; володіння комп'ютером; мотивація педагога на даний вид діяльності; бажання вчителя постійно вчитися самому, прагнення до самовдосконалення й саморозвитку.

Передбачуваний масштаб і форми розповсюдження: через відкриті уроки, виступ на міському методичному об'єднанні вчителів, проблемні семінари, майстер-класи, створення відеофільму й методичного посібника. У масштабах навчальних закладів міста, області.

Інформація про осіб, які узагальнювали ППД:

Лобзіна С.І., завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Миколаївської гімназії №2 (вулиця Адміральська, 24, т.35-22-46, e-mail: g-Nic2@yandex.ru).

Цуркан Л.В., методист Миколаївського науково-методичного центру (проспект Леніна, 166, т. 57 52 44, e-mail: mnmc@ukr.net).

Зразок

Анотація

Тема досвіду: Організація самоосвітньої діяльності учнів 8-9 класів у процесі навчання фізики

Автор досвіду: Федорова Ольга Володимирівна

Адреса досвіду: Миколаївська загальноосвітня школа №3

Об'єкт досвіду: навчально-пізнавальна діяльність

Роки вивчення: 2006-2009

Актуальність досвіду:

У сучасній українській школі особлива увага приділяється оптимізації навчального процесу і, зокрема, удосконаленню засобів навчання. Вчителі намагаються підвищити ефективність навчання за рахунок оптимізації змісту навчального матеріалу, методів його викладання й застосування сучасних засобів наочності. Але це не завжди приносить бажаний результат, оскільки якість знань учнів багато в чому залежить від самостійної розумової праці й особистих зусиль кожного з них. Саме тому важливим завданням школи є формування в учнів стійкої потреби в самостійному розширенні й поглибленні своїх знань, в організації їхньої самоосвіти. Виховання покоління людей, здатних ефективно навчатись протягом життя – провідна ідея сучасної освітньої політики в Україні, визначена Національною доктриною розвитку освіти.

Вирішенню даної проблеми сприяє використання моделі навчання на основі створення умов для самостійної діяльності учнів.

Завдання: навчити учнів самостійно мислити, розмірковувати, пізнавати; самостійно засвоювати розумові пізнавальні операції; переживати радість відкриття і переборення труднощів; утверджуватися у власних поглядах на життя, творити своє «Я» (вияв інтелектуальної компетентності та ініціативи)

Ідея досвіду: Забезпечення активної позиції школярів у навчанні через створення умов для самостійної діяльності для формування й розвитку ключових компетенцій особистості.

Новизна досвіду: досвід раціоналізаторський, рівень новизни – частковий.

Сутність досвіду:

Даний ППД ґрунтується на використанні технологій розвитку критичного мислення, теорії розв'язання винахідницьких задач, технології проблемного, інтерактивного, проектного та особистісно-орієнтованого навчання.

Для реалізації запропонованої моделі вчитель використовує в своїй діяльності такі методи, прийоми та форми організації навчальної діяльності учнів, що сприяють підвищенню мотивації учнів до навчання.

Формуванню навичок самостійної навчальної діяльності учнів сприяє:

- Створення атмосфери комфорту, впевненості у собі, власній значущості за допомогою вправ «Чарівна скринька», «Дерево очікувань», які дозволяють забезпечити особистісне цілепокладання кожного учня, визначити обсяг, глибину дійсно важливого для них змісту.

- Чітке виокремлення вчителем об'єкту міцного засвоєння, базових знань.

- Активізація діяльності учнів за допомогою цікавих дослідів з підручними матеріалами (додатки 1,3,4).

- Робота з підручником, карткою-інструкцією, карткою-консультацією, навчальною комп'ютерною програмою, зошитом з друкованою основою передбачає складання схем, навколо яких згодом будується вивчення всієї теми.

- Використання експериментальних і практичних робіт, які дозволяють забезпечити практичну спрямованість, оволодіння учнями способами й методами пізнання навчання: розв'язання фізичних задач, зокрема експериментальних, різними методами, виготовлення саморобних приладів, розробка й реалізація проектів тощо.

- Організація навчання в групах і парах.

- Використання дидактичні ігри: «Рух по колу», «4*4 або 2*2», «Морський бій», «Веселі старту», «Світлофор», «Поле чудес» тощо.

- Формування й розвиток навичок дослідницької діяльності через розробку системи вправ і завдань (додаток 6), організацію роботи з додатковою науково-популярною літературою та Інтернетом.

Важливим питанням самостійної роботи – є оцінювання та корекція роботи учнів, контроль та самоконтроль власної діяльності. Однією з головних своїх завдань Федорова О.В. бачить у навчанні учнів навичкам колективної й індивідуальної самооцінки. Засобами формування контрольних-оцінних умінь є:

доведення до свідомості учнів критеріїв оцінювання, залучення дітей до рефлексивної діяльності.

Результативність досвіду:

За даними психолога, за останні три роки в учнів сформовано належний рівень когнітивних здібностей, позитивна Я – Концепція. Вивчення рівня розумового розвитку свідчить, що високий рівень мають 47% учнів, достатній – 50%, середній – 3%.

Результати іспитів (9 клас) показали, що рівень навченості учнів – достатній.

Щорічно вихованці Федорової О.В., які навчаються за даною моделлю, беруть активну участь і стають переможцями міських й обласних конкурсів (додаток 10).

Учителем створено дидактичний інструментарій для навчання фізики; пам'ятки для учнів щодо освоєння таких видів діяльності, як проектна, групова (додаток 11).

Федорова О.В. є переможцем міського й лауреатом обласного туру конкурсу «Вчитель року - 2009».

Висновки:

Рівень практичної значущості ППД – предметний і загальнометодичний. Запропонована модель певним чином відрізняється від традиційного підходу до викладання фізики, дозволяє забезпечити практичну спрямованість навчання; активну позицію учня в навчанні; сприяє формуванню й розвитку навчально-пізнавальної компетенції учнів. Позитивні результати дозволяють говорити про можливість використання ППД педагогами, що викладають не тільки фізику, а взагалі предмети природничо-математичного циклу в закладах освіти (загальноосвітніх, а також ліцєях, гімназіях, колегіумах). За умови раціонального відбору, відповідно до вікових особливостей, методів і прийомів активізації самостійної пізнавальної діяльності може бути використаний не тільки у 8-9 класах, а й для старшої школи.

Умовами використання даного ППД є: знання й володіння вчителем технологією формування критичного мислення, проектною й інтерактивною технологіями, методикою постановки дослідницьких задач і створення ситуації успіху для кожного учня на рівні практичного застосування; забезпечення комп'ютером й ППЗ з предмету; використання розробленого дидактичного інструментарію; наявність партнерських стосунків у системі «вчитель-учень», «учень - учень».

Серед професійних якостей педагогів для освоєння даного ППД необхідні: володіння комп'ютером, зокрема робота в Інтернеті; сформованість навичок аналітичної, прогностичної, дослідницької діяльності.

Рекомендації:

– Розробити програму формування в учнів загальнонавчальних умінь і навичок, яка містить пам'ятки й систему вправ, методичні рекомендації.

– Здійснити підбір відповідного інструментарію для оцінювання навчальних досягнень учнів згідно з Критеріями оцінювання й поставленими завданнями.

– Конкретизувати критерії й показники оцінювання результативності ППД з даної теми з метою з'ясування ступеню вирішення поставлених завдань щодо сформованості навичок самостійної діяльності, мотивації учнів до вивчення фізики.

Пропонуються такі рівні й форми роботи з ППД, його розповсюдження: рівень школи – розвиток перспективного досвіду з даної теми з врахуванням наданих рекомендацій; муніципальний рівень – участь у конкурсах професійної майстерності; виступи на семінарах, міських методичних об'єднаннях учителів математики, фізики, хімії, біології..

Інформація про осіб, які узагальнювали ППД:

Ніколенко Е.В., заступник директора з навчально-виховної роботи Миколаївської загальноосвітньої школи №3 (вулиця Чкалова, 114, т. 55-43-31, e-mail: school3mk@gmail.com).

Манзарук С.М., методист Миколаївського науково-методичного центру (проспект Леніна, 166, т. 57 52 44, e-mail: mnmc@ukr.net).

Треба відмітити, що деякі структурні одиниці анотації на ППД є складовими *картки ППД*. Якщо ми повернемося до форм вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, то побачимо, що однією з них є створення картотеки. Орієнтовно структура таких карток може виглядати таким чином:

КАРТКА

обліку перспективного педагогічного досвіду

1. Інформація про автора

Прізвище, ім'я, по батькові:

Рік народження:

Освіта:

Фах:

Звання, нагороди:

Педагогічний стаж:

Посада:

Адреса досвіду:

2. Інформація про досвід

Тема:

Мета:

Ідея досвіду:

Короткий зміст:

Експертна оцінка:

Схвалено (ким, коли):

Заходи щодо розповсюдження досвіду:

Зразок

КАРТКА

обліку перспективного педагогічного досвіду

1. Інформація про автора

Прізвище, ім'я, по батькові:

Сущенко Наталія Андріївна

Рік народження: 1963

Освіта: вища

Фах: учитель української мови та літератури
Звання, нагороди: звання «учитель-методист»; грамота управління освіти виконкому Миколаївської міської ради (2000р,2001), Почесна грамота обласної ради (2006), Почесна грамота Міністерства освіти і науки (2007)

Педагогічний стаж: 24 роки *Посада:* учитель української мови і літератури; завідувача кафедрою мовно-літературних дисциплін

Адреса досвіду: Миколаївський морський ліцей імені професора М. Александрова

2. Інформація про досвід

Тема: Формування комунікативної компетентності ліцеїстів у процесі роботи над словом як центральною функціонально-структурною одиницею мови

Ким і коли вивчався досвід: 2008-2009 рр.

Жильцова В.П., заступник директора з науково-методичної роботи Миколаївського морського ліцею
Цуркан Л.В., методист Миколаївського науково-методичного центру

Ідея досвіду: Створення умов для розвитку таких якостей особистості, як самопізнання, самовдосконалення, саморозвиток, самореалізація шляхом залучення ліцеїстів до власної дослідницької діяльності з метою розвитку комунікативної компетентності

Мета:

- Розвиток креативних здібностей учнів.
- Формування вміння застосувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями, адекватними меті спілкування і виявляти володіння мовленнєвими та комунікативними вміннями й навичками.
- Виховання толерантності.

Короткий зміст: Створена система роботи над словом, яка втілена в декількох етапах відповідно до вікових особливостей учнів, сформованості в них умінь і навичок пізнавальної діяльності:

- 1). 8 клас – „Спочатку було Слово”. На цьому етапі здійснюється розширення словникового запасу учнів, приділяється увага вільному володінню всіма мовними ресурсами, засвоєнню їх зображувальних, термінологічних, емоційно-експресивних багатств. Формування цих умінь здійснюється через включення учнів у власну дослідницьку діяльність шляхом залучення до роботи над проектом „Енциклопедія

одного слова”, що дозволяє розвинути в учнів не тільки комунікативні навички, але й елементи науково-дослідницької роботи як вищої форми вияву самостійності в пізнавальній діяльності.

На цьому етапі роботи вчителем використовуються такі прийоми роботи зі словом, як сенкан, „асоціативний кущ”, „квітка суджень”, асоціативний ланцюжок, укладання тематичних мозаїк, лексико-семантичних колажів.

2). 9 клас – „Слово – найменша одиниця тексту”. Учні вчать добирати лексику за тематичним принципом на основі соціокультурної лінії навчальної програми. В одних випадках це можуть бути тематико-функціональні групи слів, а в інших лексико-семантичні групи. Засвоєння тематичних груп помітно полегшує усвідомлення і запам’ятовування народознавчої лексики, створює асоціативні зв’язки між ними та сприяє виробленню вміння правильно вживати слова.

Сформовані вміння дають змогу учням виділити у будь-якому тексті ключові слова або скласти за „тематичною мозаїкою” власне творче висловлювання. Складені учнівські „тематичні мозаїки” – прообраз майбутніх творчих робіт. Складовою частиною цієї роботи є й дидактичне забезпечення уроку – збірник самодиктантів на основі соціокультурної лінії.

3). 10 клас – „У глибинах тексту”; 11 клас – „Писати – означає читати себе”. На цьому етапі застосовується текстоцентрична технологія, в основі якої – текст. Запропонована вчителем послідовність роботи з текстом допомагає не тільки проникнути в його глибини, з’ясувати його ідейно-художній задум, але й підготувати учнів до творчих робіт. Для цього на допомогу учням були укладені посібники з основними алгоритмами аналізу тексту.

У процесі діяльності старшокласники свідомо переходять до скорочених, схематичних орієнтовних основ мислення і їх подальше навчання спирається на широкий досвід розумової роботи на засадах єдності репродуктивної та пошукової роботи

Експертна оцінка:

Запропонована система роботи над формуванням комунікативної компетентності учнів ґрунтується на теоретичних засадах психологічної теорії асоціативності засвоєння знань і поетапного формування розумових дій; вчення про закономірності

навчання та психічний розвиток особистості, формування в учнів творчих здібностей, необхідність і специфіку педагогічного керівництва названими процесами, концепціях особистісно зорієнтованого й компетентнісного навчання. Використання ППД дає змогу сформувати особистість з міцними знаннями й пізнавальним досвідом, високим рівнем комунікативної компетентності, стійким прагненням удосконалювати власне мовлення, розвивати творчі здібності.

Залучення учнів до дослідницької діяльності в процесі роботи над словом дозволяє забезпечити не тільки усвідомлення й засвоєння знань, умінь і навичок відповідно до вимог Державного стандарту, а й забезпечити практичну спрямованість навчання, активну позицію ліцеїстів у навчанні.

Ефективність даного досвіду підтверджується стійкими, стабільними позитивними результатами, серед яких: високий рівень навченості; високі й достатні результати ЗНО; щорічні призові місця на олімпіадах і конкурсах; самореалізація й соціалізація випускників-ліцеїстів, для яких робота над словом стала засобом самоствердження. Вчителем створено навчально-методичне й дидактичне забезпечення.

ППД має загальнометодичний рівень практичної значущості. Може бути використаний як в загальноосвітніх школах, так і у закладах нового типу, профільних класах. Серед умов використання: знання теоретичних засад, на яких ґрунтується досвід; володіння технологією проектної діяльності, евристичного навчання; використання створеного навчально-методичного й дидактичного інструментарію. Серед особистісних якостей педагога слід відзначити: творчість, високий рівень ерудиції, розвинений світогляд, демократичний стиль спілкування з учнями.

Схвалено (ким, коли): Рішення науково-методичної ради ліцею (протокол від 17.01.2009 № 3)

Рішення науково-методичної ради НМЦ (протокол від 08.04.2009 №4)

Заходи щодо розповсюдження досвіду:

Рівень закладу: творчий звіт, розвиток ППД, участь у конкурсі «Краща кафедра ліцею - 2008», створення відеофільму «Творчість у серденьку ліцею».

Міський рівень: виступи на міських методичних об'єднаннях, семінарах для різної категорії медпрацівників (як учителів, так і заступників

директорів); демонстрація відеофільму; участь у конкурсі фахової майстерності «Методика – практика - досвід»; видання збірок з досвіду роботи.
Обласний рівень: участь у конкурсі «Педагогічний досвід освітян регіону».

Зразок

КАРТКА

обліку перспективного педагогічного досвіду

3. Інформація про автора

<i>Прізвище, ім'я, по батькові:</i>	Царлова Ірина Володимирівна
<i>Рік народження:</i>	1963
<i>Фах:</i>	Освіта: вища учитель зарубіжної літератури
<i>Звання, нагороди:</i>	звання «учитель-методист»; грамота управління освіти Миколаївської міської ради, Почесна грамота Міністерства освіти і науки
<i>Педагогічний стаж:</i>	19 років
<i>Адреса досвіду:</i>	<i>Посада:</i> учитель зарубіжної літератури Миколаївська гімназія №2

4. Інформація про досвід

<i>Тема:</i>	Формування критичного мислення учнів 5-6 класів 12-річної школи засобами уроку зарубіжної літератури
<i>Ким і коли вивчався досвід:</i>	2007-2008 рр. Лобзіна С.І., завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Миколаївської гімназії №2 Гайченко О.В., методист Миколаївського науково-методичного центру
<i>Ідея досвіду:</i>	Спонування школярів до постановки й вирішення проблем шляхом використання оптимальних форм і методів для формування й розвитку критичного мислення
<i>Короткий зміст:</i>	Змістом навчання за даною моделлю є: 1) посилення акценту на аналітичні, оцінювальні й проблемні компоненти; 2). включення додаткових мисленнєвих операцій - прийняття рішень, імовірнісних суджень, перевірка гіпотез; 3). гнучкість і відкритість у навчанні й спілкуванні; готовність до виправлення своїх помилок. Побудова навчального процесу здійснюється з врахуванням вікових особливостей учнів, сформованості основних прийомів розумової діяльності. Особливу увагу приділено формуванню найнеобхідніших для уроку літератури навичок, на яких базується розвиток критичного мислення: робота з підручником, робота з художнім текстом, робота з художнім словом, робота в команді (парі, групі), навчальний діалог.

Запропонована оптимальна модель уроку, яка покликана створити умови для формування вміння постановки й вирішення проблем. А саме:

1). Зачин або гіпотеза: слово вчителя, асоціативний куш, лексична робота, семантична карта.

Цілеспрямована лексична робота на уроці - одна з методичних знахідок учителя. Для цього складені тематичні лексичні словнички за темами програми, а також лексичні словнички до окремих уроків, словнички до окремих завдань, робота з якими спрямована на формування комунікативної та мисленнєвої компетенції учнів, без якої неможливий розвиток критичного мислення.

2). Основна частина (концепт – конструкт): мозковий штурм, взаємне навчання, спрямоване читання, карта персонажів

Прийомами навчання, що використовуються є аналіз та оцінка явищ, фактів; перевірка власних гіпотез. Велика увага приділяється роботі з художнім текстом.

Використовуються для цього методи інтерактивного навчання й формування критичного мислення. Робота за цими методиками дозволяє навчити аналізувати образи, ключові епізоди, вести дискусію, працювати з художньою деталлю.

3). Рефлексивно-корективна частина (новий конструкт): навчальна дискусія, відкритий мікрофон, взаємозбагачення, сенкан.

4). Завершальна частина (самоусвідомлення): асоціативний куш, есе (твір-п'ятихвилинка).

На цих етапах основна увага приділяється розвитку аналітичного, оцінювального й проблематизуючого мислення учнів. З цією метою широко застосовуються методи формування критичного мислення в поєднанні їх із традиційними специфічними методами уроку літератури.

Отже, на різних етапах уроку поєднано різні методи, які стимулюють учнів до активної цілеспрямованої діяльності, їх постійної взаємодії, організації пошукової роботи над вирішенням проблеми й рефлексії, творчого самовираження.

У роботі поєднуються індивідуальні, групові, парні й фронтальні форми, що робить навчання особистісно зорієнтованим, допомагає кожній дитині знайти на уроці можливість для самореалізації.

Ще однією особливістю даного ППД є поєднання на

уроці асоціативного, образного мислення учнів з глибоким аналізом на матеріалі образності, первинного враження, що дозволяє синтезувати чуттєві й інтелектуальні начала для сприйняття художнього твору, глибоко розуміти природу мистецтва, духовно розвиватись, тонко відчувати, співчувати й співпереживати.

Експертна оцінка:

Представлений ППД є раціоналізаторським, за рівнем новизни – умовний. Учителем запропонована модель взаємодії у навчальному процесі: зацікавленість – пізнання – проблема – запитання – пошук відповідей – рефлексія – творчість, що дозволяє створити умови для формування критичного мислення.

Отже, системна й різнопланова робота вчителя на уроках зарубіжної літератури та позакласних заходах на основі інтеграції інтерактивних і інформаційно – комунікативних технологій сприяє розвитку критичного мислення, забезпечує формування інтелектуально і духовно розвиненої, емоційно чуттєвої та суспільно відповідальної, творчої особистості.

Використання ППД дає вагомі результати: за даними спостережень, анкетувань і досліджень, проведених протягом двох останніх років встановлено, що учні, які навчалися за даною моделлю вміють виконувати складні мисленнєві операції; відповідати на запитання високого рівня; інтерпретувати текст; виробляти свій контекст; самостійно навчатися.

За даними психологічної служби школярі мають стійку мотивацію до навчання.

Крім того результатами даного досвіду є: створення робочого зошиту для учнів 5 класів, словничків (тематичних, семантичних, теоретичних, спорідненості, протилежності) й формування в учнів навичок створення власних словничків; перемога у конкурсі «Вчитель року - 2008» (міський і обласний тури); щорічна участь і перемога гімназистів в олімпіадах і конкурсах.

Рівень практичної значущості ППД - предметний, загальнометодичний.

Умовами використання є: ґрунтовні знання вікової психології школярів; інтерактивними й інформаційно-комунікативних технологіями (на рівні практичного використання); використання методичних й дидактичних розробок учителя; готовність учителя до застосування такого способу здійснення навчання, як фасилітація й ролі фасилітатора;

Схвалено (ким, коли):

Рішення науково-методичної ради ліцею (протокол від 23.12.2007 № 3)

Рішення науково-методичної ради НМЦ (протокол від 11.05.2008 №4)

Заходи щодо розповсюдження досвіду:

Рівень закладу: створення відеофільму.

Міський рівень: майстер-клас; демонстрація відеофільму з коментарем автору досвіду на методичних заходах

5. Власний опис змісту досвіду вчителем

Автореферат (опис власного досвіду педагогічної діяльності) може мати таку структуру:

I. Вступ.

1. Дані про вчителя (ПІБ, адреса школи, предмет, що викладається, стаж, кваліфікаційна категорія, педагогічні звання, нагороди).

2. Суперечності, що вирішуються автором досвіду, актуальні для масової практики.

3. Головна ідея досвіду.

4. Наукове обґрунтування досвіду, тобто вказівка на ті педагогічні ідеї, теорії, концепції, які лежать у його основі.

II. Основна частина.

Характеристика головних елементів даної педагогічної системи. Це можуть бути:

1. Особливості організації змісту навчання:

– коректування змісту (інша логіка побудови курсу);

– диференціація змісту по рівнях складності і об'ємі;

– розширення, поглиблення змісту;

– профілізація, краєзнавча спрямованість, посилення прикладного аспекту;

– інші особливості організації змісту.

2. Особливості організації навчально-пізнавальної діяльності школярів:

– нетрадиційна система уроків;

– оригінальні методи, прийоми, форми, засобу навчання, контролю і оцінки знань, умінь вчать (опис їх технологій);

– нові правила, алгоритми навчальної діяльності;

– оригінальні види завдань, задач, вправ, розроблені автором досвіду.

3. Результат роботи вчителя.

III. Висновок.

1. Вказівка на об'єктивні й можливі суб'єктивні труднощі, що виникають у процесі впровадження даної системи, шляхів їх подолання.

2. Невирішені проблеми (недоліки даної методичної системи).

3. Перспективи розвитку даної системи: над чим працює вчитель, як збирається розвивати, вдосконалювати свою методику.

4. Використана література. При описі власного досвіду бажано здійснювати посилання на використані джерела, що знаходяться у списку літератури. Дані посилання виділяються квадратними дужками, в яких вказується номер за

порядком відповідно до списку, а за необхідністю й номери сторінок. Наприклад: [4], [11, 6-13].

Зразок

Опис власного педагогічного досвіду

Зінченко Світлани Миколаївни,
вчителя інформатики Миколаївської гімназії №3,
учителя I кваліфікаційної категорії,
лауреата Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року - 2009»

«Розвиток ІКТ-компетентності особистості засобами ділової гри на уроках інформатики»

В умовах інформаційного суспільства стає обов'язковим отримання знань упродовж усього життя людини. Тому перед сучасною освітою постає досить масштабне завдання: сформуванню в учнів такі вміння, які б надали їм змогу вільно орієнтуватися в інформаційних потоках, здійснювати пошук та семантичне опрацювання даних і відомостей, самостійно конструювати раціональні алгоритми в роботі з інформацією, застосовувати ці алгоритми й прийоми в самостійній діяльності та продуктивно використовувати набуті знання і вміння як в особистих, так і в соціально значущих цілях [11, 6-13].

Актуальність. За Державним стандартом базової і повної середньої освіти [4] навчання інформатики передбачається в межах п'ятої змістової лінії освітньої галузі «Технологія» – «Людина та інформаційна діяльність». Метою навчання інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій у школі визначається формування в учнів теоретичної бази знань з основ інформатики, умінь і навичок використання сучасних комп'ютерно-інформаційних (інформатичних) технологій у своїй діяльності, що має забезпечити формування у випускників школи *основ інформаційної культури та інформатично-комунікативної компетентності* [5, 42-48].

Поняттям компетенції та компетентності присвячено велику кількість робіт. У педагогічних дослідженнях виділяють професійні, ключові, предметні компетенції тощо. З компетентністю в галузі інформатики, комп'ютерної техніки та інформаційно-комунікаційних технологій пов'язують інформаційну культуру й компетентність: інформаційну, інформаційно-комунікативну, інформаційно-комп'ютерну, інформаційно-технологічну, ІКТ-компетентність та інформатично-комунікативну компетентність тощо.

Ю.О.Дорошенко розглядає поняття "**компетентність**" як результат якісного переходу знань, умінь і навичок (ЗУН) та власного досвіду діяльності за відповідної мотивації в новий якісний стан – потенційну *здатність* чи *готовність особистості* до певного виду (роду) успішної діяльності в нестандартних (непередбачуваних, змінних) умовах, тобто *дієвість* чи *функціональність ЗУН* [6,64].

ІКТ-компетентність особистості проявляється в раціональному доборі та свідомому застосуванні нею певних ІКТ у процесі активного розв'язання різноманітних завдань із досягненням успішного результату (Додаток 1).

Неможливо змінити будь-кого, передаючи йому готовий досвід. Але можна лише створити атмосферу, яка сприяє розвитку людини. Різнобічна підготовка, спрямована на досягнення професійної компетентності в певній галузі й забезпечує конкурентоспроможність випускників. Участь у ділових іграх може дати не тільки знання, але й безцінний досвід, якого в умовах розміреного існування треба набувати роками.

Основна ідея досвіду. Ефективний розвиток ІКТ-компетентності учнів забезпечується шляхом використання різних видів ділових ігор як елементів уроку або як форм проведення уроків інформатики.

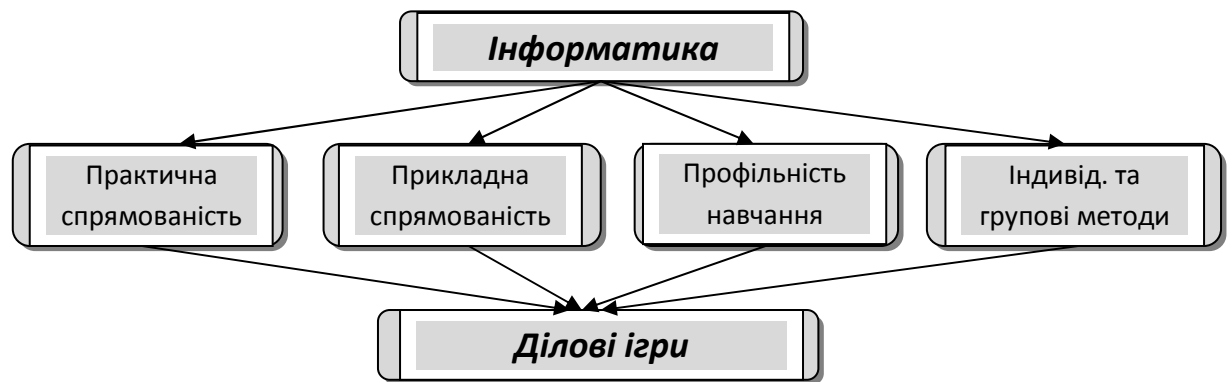
Інноваційність. Розвиток ІКТ-компетентності учнів можливий лише при системному застосуванні активних методів навчання на уроках інформатики. Попри помітну кількість публікацій, присвячених діловим іграм у навчально-виховному процесі, спостерігається фрагментарність використання ділових ігор на уроках інформатики, не зважаючи на їх практичну значимість.

Практичне значення досвіду визначається тим, що розроблені ділові ігри різних видів для системного використання на уроках інформатики з різних тем та типів (Додатки 2, 3). Оскільки навчання інформатики в профільній школі передбачається організовувати через професійно спрямовані диференційовані курси за вибором, то використання цих форм і методів дозволить представити на уроках інформатики реальні особливості майбутньої професії.

Теоретичним, нормативним забезпеченням є головні положення щодо розвитку загальної середньої освіти в Україні, викладені в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Державному стандарті базової і повної середньої освіти, Концепції профільного навчання в старшій школі; наукові положення про ігрову діяльність дитини, дидактичні та ділові ігри.

Значення гри у вихованні й розвитку особистості розкрито в дослідженнях І.Байера, Е.Берна, Л.С.Виготського. У роботах Б.П.Болотінської, Л.Н.Іваненко, М.В.Кларіна, І.Я.Курамшина, П.І.Підкасистого, Г.К.Сельовко наголошується виключно на важливість дидактичних ігор та ігрової діяльності в навчанні. Сутність, призначення, теоретичні питання застосування ділових ігор відображені в роботах Я.М.Бельчикова, М.М.Бірштейн, А.А.Вербицького, В.Г.Комарчука, Е.А.Хруцького. У статтях Н.В.Кларіна, Г.Еллінгтона наголошується на значних перевагах імітаційних ігор порівняно з іншими засобами навчання та на їх широкому застосуванні в західній педагогіці в різних галузях навчання.

Сутність досвіду. На уроках інформатики доводиться працювати принаймні у двох напрямках: вивчення конкретного навчального матеріалу та формування ІКТ-компетентності, що вимагає використання активних методів навчання (групова або командна робота, ділові ігри та імітаційні вправи тощо). **Ділова гра – це засіб розвитку професійного творчого мислення; в ході неї учень набуває здатності аналізувати специфічні ситуації та вирішувати нові для себе професійні завдання.**

За допомогою ділових ігор можна вчити і вчитися не тільки того, як і чому треба працювати, - можна ще й тренувати такі важливі для успішної роботи якості, як комунікативність, лідерські якості, уміння орієнтуватися в складній, швидкозмінній ситуації, які необхідні людині ХХІ-го століття (Додаток 4).

Ділові ігри розглядаються як педагогічний засіб та відносяться до активних форм навчання, що інтенсифікують навчальну діяльність, моделюють управлінські, економічні, психологічні, педагогічні ситуації й дають можливість аналізувати їх та виробляти оптимальні дії надалі.

У Миколаївській гімназії №3 вивчення інформатики починається з 7-го класу та відбувається за принципом «спіралі», коли на кожній сходинці необхідно повертатися до вивчених питань, розширюючи та поглиблюючи їх, а також додаючи нові проблеми. У таких умовах викладання предмета використання ділових ігор є достатньо ефективним.

Ділові ігри, на відміну від інших традиційних методів навчання, дозволяють більш повно відтворювати практичну діяльність, виявляти проблеми й причини їх появи, розробляти варіанти розв'язання проблем, оцінювати кожен із варіантів, приймати рішення й визначати механізм його реалізації. Учням надається можливість ознайомитися з різними професіями: менеджера, банкіра, бухгалтера, оператора, розробника програмного забезпечення, дизайнера, редактора, маркетолога, рекламного агента, дослідника, керівника відділу (підприємства) тощо.

Для проведення уроків з елементами ділових ігор підготовлено велику кількість дидактичного матеріалу: картки з різноманітними практичними завданнями з урахуванням сценарію гри, диференційовані інструкції (підказки) для виконання завдань, файли для виконання завдань, роздатковий матеріал для організації гри.

Досвід показує, що ділову гру можна проводити (Додаток 2):

- з метою мотивації вивчення нового матеріалу та актуалізації знань і вмінь учнів (аналіз виробничих ситуацій, розігрування ролей), що викликає додатковий інтерес до теми або надає можливість спланувати разом з учнями подальшу роботу з даної теми;

- під час вивчення нового матеріалу (баскет-метод (Додаток 5), розігрування ролей), що дозволяє ефективно опанувати навчальний матеріал (більш усвідомлено та з меншими витратами часу);

- після вивчення теоретичного матеріалу (розігрування ролей, імітаційні вправи, баскет-метод), що дозволяє закріпити отримані знання та

сприяє розвитку навичок роботи з прикладним програмним забезпеченням, усвідомленому використанню інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності;

– протягом декількох уроків теми на основі довготривалої ділової гри. У цьому випадку ділова гра дає можливість не тільки закріпити знання, але й перевести їх у якісно нову форму “існування”, ввести їх до структури досвіду пізнавальної, професійної діяльності; змінити особистісні характеристики учнів (набути комунікативного досвіду, міжособистісної взаємодії та співпраці, здатності виявляти, аналізувати й вирішувати проблеми).

Технологія ділової гри складається з таких етапів: підготовка, введення до гри, проведення гри (групова робота над завданням, міжгрупова дискусія), етап аналізу та узагальнення (Додаток 6).

Ділові ігри сприяють тому, що учні не тільки самі прагнуть виконувати завдання, але й спонукають до цього своїх товаришів. Учитель і учні проходять загальний шлях становлення компетентності (у сфері інформаційно-аналітичної, технологічної, комунікативної, соціальної діяльності), стають партнерами, що у свою чергу знаходить віддзеркалення в спадкоємності поколінь в освітньому, культурному та інформаційному планах.

Сенс застосування ділових ігор у навчальному процесі обґрунтований і віковими особливостями учнів. У підлітковому віці спостерігається загострення потреби у створенні свого власного світу, у прагненні до дорослості, бурхливий розвиток уяви, фантазії, поява стихійних групових ігор. Особливостями гри в старшому шкільному віці є спрямованість на самоствердження в суспільстві, прагнення до розіграшу, орієнтація на мовну діяльність. Перевагами ділових ігор є те, що вони дозволяють: розглянути певну проблему в умовах значного скорочення часу; освоїти навички виявлення, аналізу й розв’язання конкретних проблем; концентрувати увагу учасників на головних аспектах проблеми та встановлювати причинно-наслідкові зв’язки (інформаційна складова ІКТ-компетентності); працювати груповим методом при підготовці й прийнятті рішень, орієнтації в нестандартних ситуаціях; розвивати взаєморозуміння між учасниками гри (комунікативна складова ІКТ-компетентності); формувати навички свідомого обґрунтованого вибору ІКТ засобів для розв’язання певної проблеми (технологічна складова ІКТ-компетентності).

У ході підготовки та проведення ділової гри можуть виникнути труднощі, а саме: повномасштабна ділова гра вимагає складної підготовки вчителя, коли необхідно врахувати всі ситуації, які можуть виникнути під час гри; ділова гра обмежена рамками уроку й вимагає врахування активності учнів класу, готовності їх до певного роду діяльності (розподілу обов’язків, формуванню груп, роботі в динамічних парах); ділова гра має містити певну частину азарту, тому потрібно витримати його оптимальний рівень, щоб не знизити значимість виконання завдань порівняно із самим процесом гри.

Формування всіх ключових компетентностей відбувається на кожному уроці й неможливо відокремити в чистому вигляді формування інформаційної, соціальної або комунікативної компетентності від формування будь-якої іншої.

За останні роки спостерігається динаміка росту якості знань та навчальних досягнень учнів гімназії з інформатики. Близько 50% випускників щорічно вступають до ВНЗ на спеціальності, що пов'язані з інформаційними технологіями. Також було відмічено збільшення кількості учнів, які брали участь в олімпіадах з інформатики, науково-дослідницькій роботі з предмета, конкурсах з інформаційних технологій (Додаток 7).

Про результативність такої роботи свідчить і зростання показників рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей учнів (за результатами досліджень, які систематично проводяться психологами гімназії) (Додаток 8).

Ігровий супровід вивчення матеріалу дозволяє підтримувати постійний високий інтерес учнів до матеріалу, активізує їх самостійну діяльність, формує і закріплює необхідні складові ІКТ-компетентності.

Зразок

Опис власного педагогічного досвіду

Євтушенко Людмили Едуардівни,
вчителя історії вищої категорії, учителя-методиста
Миколаївської спеціалізованої І-ІІІ ступенів школи № 22
з поглибленим вивченням англійської мови з 1 класу
Миколаївської міської ради Миколаївської області,
лауреата Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року - 2008»

“Робота з історичними джерелами як засіб формування культури історичного мислення сучасного учня”

«...Для історичної освіти учнів набагато більше значення має безпосереднє знайомство учнів з джерелом історичного знання, ніж робота з підручником».

М. Стасюлевич

Сучасна тенденція практично безмежного розширення інформаційного простору, численних інтерпретацій і оцінок минулого вимагають від учителя історії нових підходів до способів опрацювання, аналізу учнями історичної інформації. Практичний аспект оволодіння знаннями, самостійність, розвиток творчого мислення, критична освіченість є актуальними в процесі формування компетентної людини сучасного суспільства.

Однією з важливих цілей навчання історії в школі є формування ***історичного мислення***, яке, за визначенням І. Лернера, Н. Запорожець, С. Терно, являє собою єдність історичних і методологічних знань, способів розумових дій та установок особистості на їх застосування в пізнанні та осмисленні конкретних історичних фактів, явищ і процесів.

Щоб розвивати ***історичне мислення***, необхідно залучати учнів до діяльності, яка потребує застосування принципів та методів історичного пізнання. Навчити мислити історично – це означає розвивати навички самостійної роботи, створювати відповідну мотивацію, активно використовувати проблемні методи навчання, проблемні завдання і вправи для розуміння логіки історичного процесу.

Активізації мислення, оволодінню навичками дослідницької роботи, поглибленню розуміння учнями історичних подій, процесів, явищ сприяє робота з різноманітними історичними джерелами: *документальними, візуальними, речовими*.

Актуальність визначеного напрямку і зумовила вибір теми: *«Робота з історичними джерелами як засіб формування культури історичного мислення сучасного учня»*.

Основна ідея досвіду – формування інформаційної компетенції учнів через розвиток самостійного творчого мислення учнів у роботі з історичними джерелами, перетворення історичних джерел з матеріалу для ознайомлення на матеріал для дослідження.

Головною метою своєї педагогічної діяльності, а отже і досвіду, вважаю наступне: 1) навчити учнів використовувати різні історичні джерела, критично осмислювати їх; 2) знаходити у минулому можливі шляхи розв'язання сучасних суспільних проблем; 3) використовувати набутий досвід та результати діяльності у своєму житті.

Науково-теоретичну базу дослідження складають публікації, дослідження, рекомендації відомих науковців, дидактів, методистів. Місце історичних джерел в історичній освіті досліджували М. Стасюлевич, А. Гартвіг, М. Рожков, роль історичних джерел у розвитку історичного мислення - І. Лернер, Г. Селевко, С. Терно. Методиці використання історичних джерел присвячені праці В. Мисана, В. Власова, Ю. Комарова, В. Курилів. Розвиток умінь знаходити інформацію, аналізувати, інтерпретувати та оцінювати її передбачено в Концепції загальної середньої освіти – 12-річна школа, Державному стандарті базової та повної середньої освіти (освітня галузь «Суспільствознавство»), навчальних програмах, інструктивно-методичних листах Міністерства освіти і науки. У Концепції історичної освіти середньої загальноосвітньої 12-річної школи зазначається, що формування змісту історичної освіти будується на багатьох принципах, у тому числі на принципі «альтернативно-проблемного підходу, що передбачає використання різноманітних історичних джерел, ознайомлення з різними точками зору на історичні події і явища».

Технологія реалізації провідної ідеї досвіду

При виборі форм організації навчальної діяльності учнів враховую наступні фактори, що впливають на вибір історичного джерела:

- оновлення змісту історичної освіти;
- перехід на 12-річний термін навчання;
- переведення старшої школи на профільне навчання;
- вивчення шкільних історичних курсів за декількома підручниками в кожному класі.

Важливою умовою вибору джерела є відповідність його змісту, цілям і завданням навчання історії, доступність, зв'язок з програмовим матеріалом.

Розвиток навичок роботи з документами я починаю з 5 класу, продовжую в середній ланці і в старшій школі. Спочатку учні повинні знати, що означає аналізувати документ, як зрозуміти його суть, значення, які існують етапи роботи з текстом. Допомагає їм на першому етапі пам'ятка «Як працювати з текстом

історичного джерела» (додаток 1). Корисним для формування вмінь та навичок роботи з документами вважаю використання першоджерел з книги-хрестоматії В. Мисана «Джерело» для учнів 5 класу. До завдань, запропонованих автором, додаю свої. На завершення роботи пропоную учням скласти усну розповідь «Подорож у країну козаків» (додаток 2).

Період підліткового віку, як вважають вчені, є найбільш сприятливим для розвитку мислення. На цьому етапі при роботі з історичними джерелами пропоную учням проблемні завдання, навчаю виділяти головне, порівнювати історичний матеріал, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки. Пам'ятка «Як аналізувати текст історичного джерела» допомагає учням краще зрозуміти суть, причини, значення історичної події чи явища, визначити своє ставлення до тексту історичного джерела (додатки 3, 4).

У 2006-2007 навчальному році, при переведенні шестикласників на 12-річний термін навчання, наша школа отримала 2 варіанти підручників з історії стародавнього світу. Ще один варіант (О. Бандровський, В. Власов «Історія стародавнього світу») був придбаний на кошти батьків. Розмаїття підручників спонукало до пошуку більш ефективних форм роботи з історичними джерелами і текстом підручника для створення цілісної картини подій і явищ (додаток 5).

У старшій школі навички роботи з історичними джерелами вдосконалюються, історичний матеріал вимагає більш високого рівня пізнавальної і розумової діяльності учнів, критичного ставлення до тексту, самостійного, творчого застосування знань (додаток 6,7). У 10-11 класах використовую історичні джерела для складання портретів історичних осіб (додаток 8). Поетапність роботи над історичними документами з урахуванням вікових особливостей робить процес навчання більш осмисленим, розвиває історичне і критичне мислення.

У своїй практиці я використовую історичні джерела на *різних етапах уроку*:

- для **мотивації** наступної діяльності учнів на початку уроку (додаток 9);
- для **демонстрації розмаїття інтерпретацій**, що презентують різні позиції, різні оцінки подій, процесів, явищ (додаток 10);
- для **активізації розумової діяльності**, а саме, для створення дискусійної ситуації (додаток 11);
- для **засвоєння учнями навичок дослідницької роботи** (додатки 12,13).

Вважаю доцільним використання історичних документів на уроках тематичного оцінювання. Робота з фрагментами історичних текстів розвиває вміння аналізувати інформацію, застосовувати знання в нестандартних, змінених ситуаціях, висловлювати власне ставлення до змісту джерела (додаток 14).

Досвід використання *писемних історичних джерел* показує необхідність наступного алгоритму в роботі з ними:

1. Відбір документів.
2. Урахування вікових особливостей при роботі з історичними документами.
3. Використання історичних джерел на різних етапах уроку.
4. Дотримання наступних етапів під час аналізу документу:

а). *Первинний аналіз джерела* - дає змогу зробити висновки про його об'єктивність, формує навички критичного мислення. б). *Інтерпретація історичного змісту джерела* – звертається увага на історичність ситуації, на важливість документу та його роль і місце в даному історичному контексті.

5. Розвиток навичок дослідницької роботи з документами на уроках і в позакласній роботі.

Важливим компонентом шкільної історичної освіти є використання **візуальних історичних джерел**, до яких відносяться: фото, плакат, карикатура, листівки, таблиці, схеми, діаграми, картини, малюнки, відео. Розвивати навички аналізу візуального джерела допомагає пам'ятка (додаток 15). Робота з візуальними історичними джерелами може використовуватись як фрагмент уроку, як мотивація, підсумок чи узагальнення, як складова тематичного оцінювання, як форма домашнього завдання. (додаток 16).

Результативність досвіду

Досвід організації роботи з історичними джерелами на уроках і в позакласній роботі дає певні позитивні результати. За останні 5 років мною було підготовлено 9 призерів міських і 2 призери обласних олімпіад з історії. Проведені контрольні зрізи виявили достатній рівень сформованості навчальних досягнень учнів (7,2 бал.)

Висновки та рекомендації:

1. Поетапно спланована робота з історичними джерелами з урахуванням вікових особливостей на уроках історії розвиває культуру історичного мислення, сприяє процесу пізнання та осмислення конкретних історичних подій, явищ.

2. Історичне мислення на творчому рівні припускає обов'язкове вирішення проблемних пізнавальних завдань, які заохочують учнів до активної розумової діяльності.

3. Систематична робота з історичними джерелами на уроках історії формує навички дослідницької роботи і критичного мислення.

4. Використання джерел застосовується для забезпечення ефективності уроків, підвищення якості знань, поглиблення, закріплення та узагальнення матеріалу.

5. Під час використання історичних джерел різного типу необхідно пам'ятати про багатоперспективний підхід, коли якась історична ситуація висвітлюється з кількох – щонайменше двох перспектив, що репрезентують різні суспільні позиції та інтереси.

6. Для результативності роботи з історичними джерелами необхідно враховувати наступні елементи: ретельний підбір, різноманітність, створення можливості для порівняння, інтерпретації, яскравість.

7. В умовах, коли на перший план виходять практико - орієнтовані концепції, робота з історичними джерелами розвиває навички самостійного здобуття знань, прагнення до самоосвіти, саморозвитку.

З розширенням інформаційного простору виникла проблема великого впливу на учнів різних інтерпретацій, тлумачень, трактувань історичних подій і процесів, з якими вони зустрічаються на сторінках преси, телебаченні, у кіно та комп'ютерних іграх. Щоб протистояти такому впливу, розвиваю в учнів уміння

аналізувати та оцінювати розмаїття поглядів на історичний процес, критично ставитися до них, спонукаю учнів виробляти власну позицію, навчаю аргументувати свій вибір. А головне – навчаю своїх вихованців розуміти, що історія - це не щось викарбуване у граніті, що минуле ніколи не можна реконструювати і що вивчення історії ніколи не закінчується.

6. Додатки

Додатки містять матеріал, що необхідний для розкриття повноти досвіду. В додатки можуть бути включені ілюстрації, дидактичний матеріал, фотографії, описи методик, комп'ютерних програм, авторських програм варіативного компонента, індивідуальних програм для школярів з предмету, розроблених у процесі виконання роботи, творчі роботи учнів, а також таблиці, діаграми, що ілюструють результативність досвіду. Варто звернути увагу на обов'язкове включення системи розробок уроків з визначеної теми й позакласних заходів, що є міні-моделлю, проекцією педагогічних ідей у системі навчання.

Систему розробок уроків рекомендується супроводжувати методичним аналізом теми, що складається з наступних компонентів: основна ідея теми, основні змістовні лінії теми, основна мета (дидактична, розвиваюча, виховна), основні вимоги до знань і умінь, методи роботи.

Додатки нумеруються. В анотації, описі досвіду обов'язково здійснюється посилання на додатки. Наприклад: «...підтверджено позитивною динамікою розвитку навчальної мотивації (додаток 5)...»

Зразок

Перелік додатків

до опису власного педагогічного досвіду
Царлової Ірини Володимирівни,
вчителя зарубіжної літератури,
вчителя вищої категорії, вчителя - методиста
Миколаївської гімназії №2,

лауреата Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року - 2008»

***«Формування критичного мислення й розвиток духовності учнів
5-6 класів 12-річної школи засобами уроку зарубіжної літератури»***

Додаток 1. Словнички до уроків зарубіжної літератури (5 штук).

Додаток 2. Використання технології формування критичного мислення на уроках зарубіжної літератури (5 фрагментів уроків).

Додаток 3. Семантичні карти й карти персонажів творів (4 карти).

Додаток 4. Картки з завданнями з різних тем курсу зарубіжна література (5 зразків).

Додаток 5. Конспекти циклу уроків літератури з теми «Літературні казки» (5 уроків).

Додаток 6. Конспект позакласного заходу - літературної вікторини з теми «Казки».

Додаток 7. Завдання шкільної олімпіади із зарубіжної літератури (5 клас).

Додаток 8. Презентація – творча робота учнів з теми «Міф про виникнення світу в різних народів. Спільне і відмінне».

Додаток 9. Матеріали щодо організації роботи шкільного театру (на електронному носії).

Додаток 10. Ксерокопії публікацій учителя у фахових виданнях.

Додаток 11. Методичні рекомендації, розроблені вчителем.

Додаток 12. Ксерокопії нагород (грамот, дипломів).

На закінчення підкреслимо дуже значущі функції ППД у процесі психолого-педагогічного дослідження.

Які ж ці функції?

Перш за все, ППД, особливо при його співвідношенні й зіставленні з масовим, позитивним, служить джерелом виявлення суперечливих моментів у розвитку практики, її «точок зростання», служить джерелом виявлення наукової проблематики.

ППД — це чинник постійного й дієвого зв'язку теорії з практикою. Саме через нього відбувається ефективно й швидко просування досягнень науки в масову практику. ППД, утілюючи перспективні наукові ідеї, матеріалізує їх, робить зримими, конкретними, привабливими.

Важливо й те, що ППД, досягнуті в ньому результати служать засобом переконання не тільки працівників сфери освіти, але і громадськості, працівників державного апарату, засобом підготовки громадської думки, створює свого роду «впроваджувальний фон» для просування новацій, що розробляються, в практику.

ППД — основа реальних дослідницьких проектів, способів їх перевірки, він багато в чому визначає зміст рекомендацій по вдосконаленню практичної роботи.

Складність зв'язків між елементами педагогічної системи, їх взаємодія і взаємовплив, можливості перебудови і раціоналізації всіх елементів і відносин педагогічної системи на нинішньому етапі розвитку суспільних наук слабо піддаються точному розрахунку і прогнозуванню. Тому ні моделювання, ні експеримент, що сприяють вирішенню конкретних задач дослідження, не можуть самі по собі дати цілісних, узагальнених і досить надійних результатів. Їх спроможний дати тільки досвід.

Список використаної літератури

1. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. – М., 1982.
2. Бондарь В.И., Красовицкий М.Ю. Проблемы выявления, обобщения и использования передового педагогического опыта // Сов. педагогика, 1979.– №8.– С.82-88
3. Глинский А.А. Методическая работа в общеобразовательном учреждении. – Мн.: АПО, 2002. – 127 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Жерносек І.П. Організація науково-методичної роботи в школі.-Х.: Вид. група «Основа», 2006, - 128 с.
6. Загвязинский В.И. Исследовательская деятельность педагога: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 176 с.

7. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. – 4-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 208 с.
8. Игнатъева Г. А., Тулупова О. В. Методические рекомендации по заполнению информационной карты инновационного педагогического опыта// Государственное образовательное учреждение дополнительного профессионального образования Нижегородский институт развития образования. <http://www.niro.nnov.ru/>
9. Краевский В.8. Методология педагогического исследования. - Самара: СамГПИ, 1994.
10. Красовицкий М.Ю., Беседа Т.И. Целенаправленная деятельность органов народного образования и методический служб по внедрению в практику достижений педагогической науки: Методические рекомендации. - К., 1986. - 56 с.
11. Кульневич С.В., Гончаров В.И. Управление современной школой / Учитель, 2003, вып.2.
12. Кухарев Н.В. Педагог-мастер, педагог-исследователь. – Гомель: УОГО, ГОСПО Беларуси, ГОИУУ, 1992. – 212 с.
13. Левшин Л.А. Логика педагогического процесса. – М., 1980. – С. 23-24
14. Лизинский В.М. О методической работе в школе./ М.: Центр «Педагогический поиск», 2004. – 160с.
15. Масюкова Н.А., Бабкина Т.А. Возможно ли воспроизведение образцов педагогической деятельности? // Педагогика.— 2000.— № 5.— С. 23-27.
16. Набока Л.Я. Поширення педагогічних ідей у практику. Конспект лекції з курсу підвищення кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів
17. Пахомова Е.Н. Проблемы выявления, изучения, обобщения и распространения педагогического опыта в работе учреждений методической службы / Методист, 2005, № 2
18. Передовий педагогічний досвід: теорія і методика / Під ред. Л.Л.Момот. – К.: Радянська школа, 1990
19. Підласий І., Підласий А. Педагогічні інновації// Рідна школа. -1998.-№12. – с.3-17
20. Підласий І.П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів. Навч. посібник.— К.: Україна, 1998.— 343 с.
21. Поташник М.М. Профессиональные объединения педагогов / М. : Центр соц. И экон. Исследований, 1997.
22. Праздников Г.З. Готовимся к аттестации: технологии обобщения и описания педагогического опыта: Практическое пособие. – М.: АРКТИ, 2007. – 60 с.
23. Скаткин М.Н. Методология и методика педагогических исследований. – М., 1986.
24. Терегулов Ф.Ш. Передовой педагогический опыт: теория распознавания, изучения, обобщения, распространения и внедрения. – М.: Педагогика, 1992
25. Третьяков П.И. Практика управления современной школой / М.: Пед. поиск, 1995.